

Viatori in continens: Intelektuální kruh rodiny Sidney a střední Evropa (Andreas Dudith, Johannes Sambucus)

Martina Kastnerová

Kastnerová M.: Viatori in continens: Intelektuální kruh rodiny Sidney a střední Evropa (Andreas Dudith, Johannes Sambucus). In: *Ostium*, roč. 15, 2019, č. 4.

Viatori in continens: Sidney's Circle and the Central European Intellectuals (Andreas Dudith, Johannes Sambucus)

Intellectual and literary circles, communities, and networks formed a significant feature of Renaissance and early modern literary culture, playing thus a crucial part in nurturing intellectual communication and the circulation of knowledge. My contribution here is focused on the particular intellectual network into which Sidneys entered. A tour of the continent was a rite of passage for any aspirant of the day seeking to learn about foreign lands and languages, establish social and political contacts, and extract politically important information. Motivated by such pursuits, brothers Philip and Robert Sidney set out on tour. Here, I will focus on key representative of the Polish intellectual tradition Andreas Dudith and the Hungarian/Slovak and prominent figure of the Viennese court Johannes Sambucus. Taking their involvement with the Sidneys as an essential framework for my analysis, I will explore their role in their European intellectual circle.

Keywords: Literary, Intellectual Circle; Communication between Intellectuals, Renaissance, Early Modern Europe, Central Europe, Elizabethan England, Philip Sidney, Robert Sidney, Andreas Dudith, András Dudic, Johannes Sambucus, Ján Samboky

Úvod. Literární kruhy jako prostředek intelektuální komunikace v raně novověké Evropě[1]

Virtus difficilis, sed fructuosa.

Johannes Sambucus: Emblema XXXVII.[2]

Intelektuální a literární kruhy, spolky, sítě, kulturní komunity patřily mezi nejvýznačnější specifika renesanční, resp. raně novověké literární kultury: nejvýrazněji formovaly její tvář, a umožňovaly praktikování intelektuální diskuse. Literární kultura v té době je zároveň klíčovým prostředkem identifikace národní autonomie i ve smyslu politicko-společenském a je tak úzce propojena s mecenášským systémem.

Summers a Peabworth definují literární kruh nejen jako význačný rys renesanční literární kultury, ale zároveň jako podstatnou materiální podmínku produkce literatury v době, v níž mecenášské vztahy byly klíčové a v níž rukopisy často kolovaly uvnitř spolku spřízněných čtenářů. Literární kruhy nadto pomáhaly utvářet mnoho aspektů individuální spisovatelské práce.[3] Literární kruh lze tedy vymezit jako „spolek, jehož členové sdílejí společenské, politické, filosofické či estetické zájmy a hodnoty; usilují o zájem a pozornost konkrétního patrona, či které spojují pouta přátelství, rodiny, vyznání nebo lokace.“[4]

Příznačné ovšem zároveň je, že přes klíčový úkol utvářet a posílit národní autonomii, literární kultura a literární kruhy fungují napříč národnostmi a zeměmi. Jejich prostřednictvím může být rozvíjena intelektuální komunikace, a to skrze osobní a doporučené kontakty, tzv. iniciační a kavalírské cesty a samozřejmě prostřednictvím korespondence. Nemíním nicméně tvrdit, že tato intelektuální komunikace je apolitická – právě naopak, intelektuální kruhy jsou s politicko-společenskými zájmy neodmyslitelně spjaty, obzvláště pokud jde o dobovou náboženskou politiku. Spjatost literární kultury a dobové politiky lze chápat i jako součást konceptu poezie (literatury), jejíž nejvýznamnější funkce je deklarována jako kultivace mravního ideálu.[5]

Tato studie se zaměří na konkrétní intelektuální síť, a to související s rodinou Sidney, jež čítá několik významných básníků a mecenášů: mezi nejznámější patří samozřejmě Philip Sidney (1554-1586), jenž se stal prototypem anglického renesančního básníka, ale opomenout nelze ani jeho sestru Mary Sidney Herbert, hraběnkou z Pembroke (1561-1621), literátku, mecenášku a iniciátorku Sidneyho kultu, jeho bratra Roberta Sidneyho (1563-1626) či neteř Mary Wroth (1587-1651/3) a synovce Williama Herberta (1580-1630). Jak bylo výše naznačeno, v tehdejší době byly obvyklé tzv. kavalírské cesty („*grand tours*“), které cestovatelé absolvovali za účelem „kultivace znalosti cizích zemí a jazyků“, navazování, formování a udržování společenských kontaktů a v neposlední řadě i získávání politicky důležitých informací. Cestu na kontinent tak z pověření královny Alžběty I. podnikli jak Philip Sidney (v letech 1572-1575), tak jeho mladší bratr Robert (v letech 1579-1582).[6] Philip Sidney tehdy jako sedmnáctiletý slibný aristokrat a čerstvý absolvent Christ Church na Oxfordu cestoval do péče tehdejšího Alžbětina vyslance v Paříži Francise Walsinghama, kde se krátce po příjezdu stal svědkem bartolomějské noci. Zde Philip Sidney získává první kontakty a začíná intelektuální přátelství se svým mentorem Hubertem Languetem. Právě z důvodu neklidné situace v Paříži a Francii pak oba cestují dále, do Vídně i střední Evropy. Robert Sidney při své cestě na kontinent o několik let později může navázat již na kontakty vytvořené jeho bratrem a nadále posilované korespondencí.

I. Středoevropská intelektuální síť

Doleo nihil me a longo iam temporis intervallo litterarum tuarum legisse ac ne audivisse quidem ecquid recte valeas.

Andreas Dudith Tadeášovi Hájkovi z Hájku, 12. 4. 1573[8]

In Hungary I have seen in the manner of all feasts, and other such meetings, to have songs of their ancestors' valour, which that right soldierlike nation think one of the chiefest kindlers of brave courage.

Philip Sidney: *The Defence of Poesy*[9]

Ve své *Obraně básnictví* zmíní Philip Sidney několikrát zkušenosti, které načerpal v průběhu své evropské cesty, ať už jde o známou úvodní pasáž o chvále jezdeckého umění, které poznal u vídeňského dvora[10] či odkaz na jeho cestu do Uher, kde se setkal zejména s oslavnými hrdinskými eposy, což považuje za příznačné pro povahu maďarského národa jako takového.[11]

Návštěvu tehdejších Uher podnikl Sidney v srpnu 1573 a doprovází jej při ní botanik Charles de l'Ecluse, jehož potkal ve Vídni jako zahradnického odborníka císaře Maxmiliána II.[12] Charles de l'Ecluse (Carolus Clusius) byl toho času nejvýznamnějším a nejvlivnějším botanikem a právě roku 1573 byl Maxmiliánem jmenován do čela císařské zahrady ve Vídni. O tři roky později jej nicméně Maxmiliánův nástupce Rudolf II. propouští. Charles de l'Ecluse patřil do okruhu přátel Languetových a také rodiny Camerariových.[13] V dopise z 28. listopadu 1577 zmiňuje de l'Eclusovo propuštění i Languet, přičemž nepochybuje, že důvodem bylo de l'Eclusovo náboženské vyznání.[14] Sidneyho potkal Clusius ve Vídni a posléze mu poslal kopii své první a vlivné studie o španělské flóře *Rariorum aliquot stirpium per Hispanias observatarum*

historia.[\[15\]](#) V dopise z 28. května 1576 vyjadřuje potěšení nad tím, že Sidney obdržel jeho dopis z 21. dubna s kopií jeho díla, a zejména nad tím, že jeho studie Sidneyho zaujala.[\[16\]](#)

V rozmezí let 1573 a 1577 Sidney podnikl dále vícero kratších výjezdů po střední Evropě, zavítal kromě vídeňského dvora i do Prahy (odtud jeho kontakt s Tadeášem Hájkem), Brna, Bratislavy či Krakova.[\[17\]](#) Do Polska se Sidney vydává v listopadu 1574 a v Krakově navštěvuje sídlo Andreea Duditha.[\[18\]](#) Jeho cesty často vyplývaly z jeho střeoevropských (resp. evropských) intelektuálních kontaktů, byly součástí cíleného utváření jeho osobnosti (aspirace na zprostředkovatele protestantské intelektuální diskuse mezi Anglií a kontinentem - vliv Languetův) a pravděpodobně i anglické zahraniční politiky: ačkoli oficiálním zadáním jeho cesty bylo „studovat jazyky a cizí země“, očekávalo se přinejmenším, že bude ve svých dopisech informovat o podrobnostech politického dění na kontinentu - což ostatně Sidneyho korespondence dokládá, stejně jako vliv jeho mentora na kontinentu a posléze i tchána Francise Walsinghama.[\[19\]](#)

V následující části bude nejdříve popsána střeoevropská intelektuální síť v kontextu sidneovských, resp. anglicko-kontinentálních kontaktů obecně, poté se konkrétněji zaměřím na osobu Andreea Duditha jako zástupce polského intelektuálního prostředí a Johanna Sambuca jako představitele prostředí uherského a zároveň vídeňského dvora. Zajímat mě bude primárně jejich vztah k Sidneyovým, který ovšem vyrůstá z jejich pozice v střeoevropském intelektuálním dění.

Pro určitou přehlednost lze intelektuální vazby shrnout takto:

I. Čechy, císařský dvůr ve Vídni, Štrasburk:

Tadeáš Hájek z Hájku (Thaddeus Hagecius ab Hayek) (1525-1600)

Tadeáš Hájek byl zejména přítelem zmíněného Huberta Langueta, s nímž se poznal v roce 1553 a od té doby byl při svých cestách do Prahy pravidelným obyvatelem Hájkovy rezidence (jednoho z míst intelektuálních setkání a debat střeoevropských intelektuálů).[\[20\]](#) Lze tedy předpokládat, že Sidneyho seznámil s Hájkem právě Languet, nejspíše když Sidney cestoval do Vídně přes Prahu před svým návratem do Anglie na jaře roku 1575. Mezi Hájkem a Sidneyem se nezachovala přímá korespondence, avšak jména Tadeáše Hájka a jeho synů Jana (Johannes) a Šimona (Simeon) jsou několikrát zmiňována v korespondenci s Languetem, štrasburským profesorem Jeanem Lobbetem a děkanem Christ Church Robertem Dorsettem. Všichni tři Hájkovi synové (kromě zmíněných dvou ještě Jiří) studovali později pod záštitou (i finanční) Sidneyových na Christ Church v Oxfordu, nejstarší Jan byl dokonce společníkem Philipova mladšího bratra Roberta a Robertova budoucího sekretáře Rowlanda Whita (Whyta).[\[21\]](#) Vztah Sidneyho k Čechám byl pravděpodobně vřelý i s ohledem na husitskou (protestantskou) tradici, jež je v této době určující i v politice a hraje roli ve vyjednávání s císařským dvorem.[\[22\]](#)

Joachim Camerarius (1500-1574), humanista, který patřil mezi blízké přátele Huberta Langueta, překládal z latiny, zajímal se i o astrologii. Ve Wittenbergu se seznámil rovněž s Melanchthonem, učil řečtinu a historii na gymnáziu v Norimberku a byl pověřen reorganizací univerzity v Tübingenu a Lipsku. S Philipem Sidneyem se přátelili zejména jeho synové Joachim ml., lékař, a Philipp, právník; všichni patřili mezi významné občany Norimberku.[\[23\]](#) Camerarius zároveň sehrál významnou úlohu jako mentor Sambucových studií.[\[24\]](#)

Kašpar (Caspar) von Nidbruck (1525-1557)

Kašpar z Nidbrucku byl právník, politik, diplomat a reformátorský myslitel působící na vídeňském dvoře za vlády Maxmiliána II. a Ferdinanda I., patřil též do okruhu Hájkových a Languetových respondentů.[\[25\]](#)

Jean Lobbet (1520-1601) působil jako právník a učitel práva na štrasburské univerzitě, byl mimo

jiné i korespondentem Francise Walsinghama, skrze nějž je nejspíše seznámen s Philipem Sidneyem, když přijíždí do Paříže; nadto byl i přítelem Languetovým. Později pomohl zajistit učitele a ubytování při pobytu Philipova mladšího bratra Roberta ve Štrasburku. Byl v kontaktu i s Tadeášem Hájkem z Hájků a prostředkoval cestu jeho synů za studiem do Anglie.[26]

Konrád Dasypodius (Rauchfuss) (1530-1601), syn Petra Dasypodia, významného švýcarského humanisty, byl matematikem a stejně jako Lobbet působil na štrasburské akademii. Dopisoval si s Andreasem Dudithem, znal se také se Sambucem či Camerariem.[27]

II. Uhersko-polské kontakty:

András Dudic (Andreas Dudith) (1533-1589)

Andreas Dudith (známý i jako Ondřej Dudič z Horehovice) byl známým humanistou, astronomem, diplomatem i katolickým knězem (jenž byl později exkomunikován). Ačkoli se sám příliš nevěnoval autorské literární činnosti, byl v kontaktu s nejvýznamnějšími učiteli doby (Hájek,[28] Languet,[29] Sidney, Henry Savile aj.). Od roku 1565 byl císařským vyslancem v Polsku, kde v Krakově roku 1574 potkává také Sidneyho;[30] ostatně právě jeho sídlo v Krakově se stává střediskem intelektuálních debat. Příznačná je též jeho inklinace k protestantismu po jeho sňatku s luteránkou a podpora Českých bratří při jeho pobytu na Moravě.[31]

Johannes Sambucus (Ján/Johan/János Samboky/Zsámbocky) (1531-1584) byl uherským humanistou, literátem, historikem, lékařem. V kontaktu se Sidneyovými byl prostřednictvím Huberta Langueta. Sambucus je kupříkladu zmíněn v dopise štrasburského profesora matematiky Konrada Dasypodia[32] Dudithovi z roku 1571, kde Sambuca nazývá „naším přítelem.“ [33]

Ján Balassa/i (Balaša) (1518-1577), uherský šlechtic, politik a protiturecký bojovník, který pobýval též na vídeňském dvoře (odtud zdroj kontaktu), kde se spřátelil s Hubertem Languetem. Je zajímavou postavou rovněž s ohledem na další členy rodiny: jeho syn Bálint Balassi (Valentín Balaša)[34] byl význačným renesančním básníkem a jeho strýc András studoval v cizině a údajně hovořil několika jazyky.[35] Balassi si dopisoval s Languetem a jeho prostřednictvím byl nejspíše seznámen i se Sidneyem. Zmiňuje jej též Dudith ve svých dopisech ostatním přátelům či dokonce samotnému císaři Maximiliánovi II.[36]

III. Cestovatelé po Philipu Sidneyem a jejich komunikace se středoevropskými intelektuály

Henry Savile (1549-1622)

Anglický učenec, matematik, který následoval Philipovu cestu na kontinent a doprovázel jeho mladšího bratra Roberta při cestě do Evropy. Při své cestě na kontinent sbíral rukopisy a setkával se s dalšími významnými matematiky. Později se stal královským učitelem řečtiny a získal významný post na Oxfordu. Na kontinent cestoval i jeho bratr Thomas Savile.[37] Henry Savile též Robertu Sidneymu radil v jeho intelektuálním směřování a byl v kontaktu s Andreasem Dudithem.[38]

Cesta Roberta Sidneyho na kontinent

Mladší bratr Roberta Sidneyho následoval vzor svého glorifikovaného bratra (jak ho ostatně nabádal jejich otec Henry Sidney) jak ve studiu na Christ Church v Oxfordu, tak v cestě na kontinent, kde mohl těžit z již získaných bratrových kontaktů (Languet, Dudith, Lobbet). Ačkoli je jeho cesta mnohem méně zmapována než ta jeho staršího bratra, víme například, že v listopadu roku 1580 pobýval v Praze, odkud píše dopis svému otci Henrymu, v němž referuje o své cestě na vídeňský dvůr a setkání s Maďary.[39] Nadto i později, již jako guvernér nizozemského přístavu Flushing (též funkce, již „zdědil“ po svém bratrovi) vyjadřuje často eminentní zájem o politicko-náboženské dění na kontinentu (včetně toho odehrávajícího se v Praze, na vídeňském dvoře atp.). [40]

„Stopování“ intelektuálních kontaktů je záležitostí nemálo dobrodružnou podobně jako samy tehdejší cesty na kontinent. V následující části se blíže zaměříme na osobu Andree Duditha jako zástupce polského intelektuálního prostředí a Johanna Sambuca jako představitele kontextu uherského, resp. vídeňského dvora. Separátně se významným středoevropským humanistům jistá pozornost již věnovala (z novějších textů např. Gömöri a Almási, ze starších Vantuch či Gál,[\[41\]](#) zde je však potřeba revize v souladu s nově objevenými a interpretovanými skutečnostmi). Nadto nás bude primárně zajímat spojení těchto dvou intelektuálů s anglickým prostředím, resp. Sidneyovými, a také obecněji jejich role v evropské intelektuální síti (což je nutný interpretační rámec).

II. Andreas Dudith: polyhistor, humanista, biskup i protestant

Magnifico viro domino Andreae Duditio Sbardellato, domino et patrono suo observando...
Konrád Dasypodius Dudithovi, 3. prosince 1571[\[42\]](#)

Cesta Philipa Sidneyho do Polska je zmíněna v dopise Wolfanga Zündelina[\[43\]](#) Sidneymu z 5. listopadu 1574. Zündelin vyjadřuje potěšení ze Sidneyho zotavení i z toho:

„že jste se odvážil vydat se na cestu až do Polska. Upřímně doufám, že brzy se s nemenší radostí dozvím z Vašeho dopisu, že cesta dopadla k Vaší spokojenosti a že jste se bezpečně a zdráv vrátil do Vídně.“[\[44\]](#)

Sidney přijíždí nejspíše na pozvání polského šlechtice Marcina Lezniowolskiho, který jej posléze i doprovází, a cestu realizuje po krátké nemoci v druhé polovině října a na začátku listopadu 1574.[\[45\]](#) Jeho první cesta vedla skrze Slezsko a zastávku v polské Vratislavi a byla pravděpodobně s ohledem na logistiku poměrně náročná (dlouhá vzdálenost, zavazadla, mnoho času v sedle), nakonec přijíždí do Krakova, centra polského politického, kulturního a intelektuálního života.[\[46\]](#) Zde se setkává s Andreasem Dudithem, pro něhož má doporučující dopis od Huberta Langueta,[\[47\]](#) podle Osborna společně mohli strávit den či dva.[\[48\]](#)

Andreas Dudith (nebo András Dudic) (1533-1589) byl v té době známým humanistou, jehož původ i životní osudy byly pozoruhodné, stejně jako šíře jeho intelektuálních kontaktů napříč Evropou: ačkoli nepublikoval své autorské spisy, zakládal si na tom, že „všechny znal a všichni znali jeho“, což bylo umožněno jeho významem politickým v rámci světské i církevní moci a také jeho proslulostí coby předního evropského humanisty.[\[49\]](#) Jistou politickou a náboženskou neukotvenost jeho smýšlení, resp. intelektuální otevřenost napříč národnostními a náboženskými politikami, mohl v počátku založit jeho „mezinárodní původ“ – jeho otec byl Chorvat a matka Italka, vyrůstal nicméně v Uhersku, kde patřili mezi významnou rodinu, tudíž i od něj se očekávala úspěšná kariéra, jíž započal v církevní politice (s ohledem na podřízenost uherského území habsburské říši katolicky orientované).

Ještě z pověření Ferdinanda I. působil jako biskup v Knin (1562-1563) v dnešním Chorvatsku, Csanád (1563-1565) a konečně Pécs (1565-1567).[\[50\]](#) Z doby jeho biskupského působení jsou zachovány oficiální úřední dokumenty z let 1562-1569.[\[51\]](#) V této době rozvíjí svá první intelektuální přátelství, a to s Theodorem de Bèze či Justem Lipsiem,[\[52\]](#) jak ukazují následné dopisy.[\[53\]](#) V roce 1565 je již z pověření Ferdinandova nástupce Maxmiliána II. jmenován císařským vyslancem v Polsku. Právě v Krakově, kde se jeho sídlo stává zároveň místem setkání evropských intelektuálů, politiků i náboženských myslitelů, se posléze seznamuje s Philipem Sidneyem.

Dudith byl významnou osobností, s níž se povětšinou každý příchozí chtěl setkat, aby o setkání mohl referovat, stejně tak Dudith rád zmiňoval, jaké další kontakty a jaká setkání zprostředkoval (a poměrně pečlivě to i dokumentoval). Mezi jeho přátele patřil již zmiňovaný Hubert Languet, který mu napsal několik dopisů z Vídně asi rok před Sidneyho návštěvou,[\[54\]](#) Johannes

Crato,[\[55\]](#) Tadeáš Hájek z Hájku, který Dudithovi dokonce dedikuje svůj spis o kometě,[\[56\]](#) a udržuje s ním čilé písemné styky (v tomto období píše Dudith Hájkovi z Krakova, např. 17. 2. 1572, 12. 4. 1573, 23. 8. téhož roku),[\[57\]](#) dále Joachim Camerarius, jejichž intelektuální přátelství též dokládá četná vzájemná korespondence,[\[58\]](#) či Konrád Dasypodius.[\[59\]](#) Že se jedná nikoli o individuální korespondenci, ale spíše provázanou síť, je zjevné z propojenosti kontaktů, zmínek třetích osob v dopisech, tedy stručně řečeno z vzájemné obeznámenosti. Rozsah Dudithových korespondentů zase ukazuje, že skutečně patřil mezi personu vysokého zájmu nejen v oblasti intelektuální (z českého prostředí můžeme zmínit např. jeho korespondenci s Vilémem Rožmberkem a Vratislavem z Pernštejna[\[60\]](#) nebo dokonce s císařem Maxmiliánem II.).[\[61\]](#)

Ve srovnání s Philipem Sidneyem je ovšem zjevný rozdíl v charakteru korespondence. V případě Sidneyho má i komunikace s přáteli-intelektuály převážně informativní charakter (ukazuje, nakolik byl zainteresovaný v dobové náboženské politice, a také, že aspiroval spíše na pozici politickou než intelektuální), Dudithovy dopisy mají v okruhu humanistickém více podobu intelektuální debaty. Dokonce i osobní dotazy berou v potaz „specializaci“ korespondenta (např. když s Tadeášem Hájkem diskutuje povahu svých záživacích potíží).[\[62\]](#) Dalo by se říci, že v nejneproduktivnějším období Dudithovy intelektuální kariéry, tj. v době jeho krakovského působení, je jeho ústředním „produktem“ nikoli tvorba vlastních spisů, nýbrž osobní a zprostředkovaná komunikace (skrže korespondenci) s ostatními (středo)evropskými intelektuály a sběr a schraňování spisů. Dudithova knihovna čítala velké množství významných děl, ale v důsledku jeho dalších osudů nezůstala zachována.[\[63\]](#)

Roku 1565 se Dudith oženil s dvorní dámou polské královny Reginou Šasovou a zřejmě i v důsledku toho se odklání od katolické víry. Ovšem již dříve platil za kritika některých katolických doktrín a na Tridentském koncilu hájil náboženskou politiku císaře Ferdinanda I., který prosazoval kompromisní dohodu s protestanty.[\[64\]](#) O jeho inklinaci k protestantismu – luteránství a podpoře Českých bratří – se vedou diskuse. [\[65\]](#) Pro nás je ovšem zajímavé, že právě v době, kdy je pro něj intelektuálně určující přátelství s Hájkem a Languetem a kdy se setkává též s Languetovým chráněncem Sidneyem, Duditha s nimi spojuje i náboženské smýšlení. Doba Dudithovy krakovské kariéry byla zároveň dobou politicky neklidnou, což bylo dáno zejména spory o polskou korunu mezi císařem Maxmiliánem a Štěpánem Bathorym.[\[66\]](#) Přestože byl Dudith po svém sňatku dodatečně exkomunikován, stále zůstává zastáncem habsburské politiky (a habsburské kandidatury na post polského krále).[\[67\]](#) Právě tato neklidná situace v Polsku byla pravděpodobně příčinou Sidneyho zklamání z polské cesty, z níž se vrací do Vídně již před 12. listopadem 1574 – nesetřval tedy ani měsíc a ve svých dopisech referuje o bezprizornosti polských poměrů.[\[68\]](#) Nakonec byl polským králem roku 1576 korunován Bathory a Dudith odchází z Krakova pod ochranu těšínského knížete Václava III. Adama a poté na Moravu.[\[69\]](#)

Dudithova situace se zhoršuje ještě po Maxmiliánově úmrtí a nástupu Rudolfa II. na císařský trůn. Smrt císaře Maxmiliána znamenala významný zvrat v jeho životě, přes určitá nedorozumění v závěrečné fázi jejich životů i navzdory útěku z Polska mohl spoléhat na císařovu ochranu, což se nyní zásadně mění.[\[70\]](#) Na Moravě se Dudith usadil na zámku Paskov, který roku 1577 kupuje od Kašpara Čela z Čechovic za sumu 25 tisíc zlatých[\[71\]](#) poblíž Frýdku-Místku v Moravskoslezském kraji. Uvolněnost od oficiální funkce zároveň umožňuje větší prostor pro Dudithovo „humanistické povolání“. Almási obrazně hovoří o Dudithově možnosti vrátit se v „nečinnosti“ Paskova k „rozjímání s múzami“. Pro Duditha to byla též příležitost obnovit intelektuální činnost i kontakty v této oblasti a získat nové (lokální) kontakty. Vzdálen ode dvora se může věnovat svým obvyklým disciplínám: medicíně, teologii, filosofii, matematice; sleduje nově vydané spisy a buduje knihovnu, již tvoří i rukopisy. Podle Szcuckiho mohlo Dudithovi vyhovovat nábožensky poměrně liberální prostředí přející protestantismu (Čeští bratři), při rozhodování o koupi Paskova jistě hrál roli i fakt, že mohl spoléhat na ochranu Dětricha (Jetřicha) z Kunovic,[\[72\]](#) Karla st. ze Žerotína[\[73\]](#) či Vratislava

z Pernštejna.[74] Následujícího roku 1588 navštívuje v Paskově Duditha také původem italský humanista Giovanni Michele Bruto, mimo jiné též přítel Sambucův, jenž zopakoval svou návštěvu i roku 1581 ve Vratislavi, a popisuje idylické prostředí paskovského panství.[75]

Ať už Dudith však s múzami rozmlouval jakkoli, neznamená to, že přestává sledovat politické dění, naopak, o situaci v Polsku pečlivě informuje i císaře Rudolfa II.[76] Zainteresovanost v dobové náboženské politice a koncept „činného intelektuála“ spojuje ostatně Duditha se Sidneyho pojetím role básníka. Dudith vstupuje i do dění lokálního, zasazuje se např.

o povznesení paskovské školy a sbor Jednoty bratrské v Paskově se též těší jeho přízni.[77]

S Philipem Sidneyem se shoduje i v úsilí promítat humanistické ideály do praxe. Sahel např.

upozorňuje, nakolik Dudithovo humanistické smýšlení ovlivnilo jeho přístup k poddaným.[78] Svého syna zase Dudith posílá do ivančické bratrské školy, jíž vede známý humanista, švagr Melachthonův a sympatizant kalvinizmu Esrom Rüdinger, poté, co musel opustit post ve Wittenbergu.[79] Za prozkoumání ještě stojí, zda mohl Duditha v Paskově navštívit při své cestě Robert Sidney či Henry Savile, neboť období, které zde Dudith tráví (1577-79) se v posledním roce překrývá s časem, v němž Sidney a Savile podnikají cestu do Evropy (1579-1582) a jejich kroky iniciuje Languet či Lobbet.[80] Zatím objevené stopy ukazují, že byli v tomto období v kontaktu písemném.[81]

Přesto Dudith jistou osamělost stranou oficiálního dění pocítoval, trápila ho přízemnější úroveň sousedů, neúspěšné snahy stran paskovské školy či vymáhání dlužných zemských berní. To vše vedlo nakonec k Dudithově rozhodnutí prodat Paskov a přesídlit do Vratislavi, kde je již počátkem září 1579.[82] I zde zanechává jeho působení svou stopu a podobně jako dříve v Krakově a Paskově se stává jeho sídlo místem příležitostného setkání evropských intelektuálů. Zajímavým pramenem je v této souvislosti soupis Dudithovy korespondence uložené ve Vratislavi pořízený roku 1788, který zmiňuje vedle Hájka či Sambuca i Savila (1580), dalšího anglického cestovatele na kontinent (viz výše),[83] s nímž mohl cestovat i mladší bratr Sidney. Po Báthoryho smrti v roce 1586[84] byl Dudith vyzván, aby se znovu přidal k Habsburkům v Polsku,[85] zčásti tak opouští své intelektuální ústraní. O tři roky později (1589) nicméně ve Vratislavi umírá.

Spojení Andree Duditha a Sidneyových lze doložit hned v několika rovinách. Jak ukazují prameny a korespondence, Philip Sidney cestoval do Polska a navštívil zde Duditha v jeho krakovském sídle.[86] Reflexe tohoto setkání se objevuje i později, např. v Languetově dopise Sidneymu z Prahy 18. září, v němž Languet popisuje situaci v Polsku a zmiňuje, že do Prahy před pár dny přijel Dudith, aby polské poměry konzultoval s císařem.[87] A přidává i osobnější dodatek:

„Včera jsme se jen pozdravili, ale pohovořím s ním více později, což je i jeho přání.“[88]

Sám Philip Sidney projevuje nadále zájem o situaci ve střední Evropě, resp. Polsku, a zjevná je jeho dobrá obeznámenost s tamějšími politickými poměry, ale i znalost lokální literatury.[89] Např. jméno Štěpána Báthoryho se čteně objevuje v korespondenci Langueta a Sidneyho, metafory spojené s bojem s Turky či přímo s osobou pozdějšího polského krále se vyskytují i v Sidneyho básnické sbírce *Astrofel a Stella*:

*„... ztvrdlá tkáň, jež srdce Turků kryje,
pro jeho jemný šíp terč zcela nevhodný je, ...“*[90]

Zjevnými aluzemi na dobovou politickou situaci, i tu střeoevropskou, je pak protkán Sidneyho 30. sonet:

*„Bude turecký měsíc dorůstat
a vtrhne ještě letos na křesťany?
A bude polský král dál bez svolení*

falešným ohněm chladnou Moskvu hrát?

Sjednotí se Francie v jeden stát?
Co teď učiní pyšné Nizozemí,
když mnohé pevnosti jsou popleněny?
Mohou na Oranžský strom spoléhat?

Strpí dál Ulster uzdu v nozdrách svých,
když jej můj otec zkrotil svojí vládou?
A nechá skotský dvůr při krvavých?

Hle, otázky, které mi lidé kladou!
Všem odpovím, jsa slušně vychován.
Však co? Bůhví – když tebe v hlavě mám.“[91]

„Polským králem“ je tu právě Štěpán Báthory, jehož nevykresluje Sidney v příznivém světle, což ukazuje na politickou shodu s pozicí Andrease Duditha jako podporovatele habsburské kandidatury.[92] Eminentní zájem o evropské politické události, obzvláště ty spojené s náboženskou politikou (spor mezi katolíky a protestanty ve Francii), ukazuje následující sloka, zatímco zakončuje „domácí“ neklidnou situaci ve Skotsku, kde je místodržícím jeho otec Henry Sidney. Závěrečná sloka se snaží vzbudit dojem, že básnickovy myšlenky navzdory dobovému dění okupuje jeho milostný ideál „Stella“. Poslední trojverší však nedokáže (a ani nechce) negovat intenzitu, s níž se básníka politika dotýká, spíše formálně spojí jeho aktuální meditaci nad tehdejším děním s tématem sbírky, obrušuje „politické“ „milostným“.

Přátelský vztah mezi intelektuálním kruhem kolem Sidneyových a Dudithem je logickým vyústěním provázanosti evropské intelektuální sítě. Bylo zmíněno již výše, že vzájemná korespondence plasticky dokládá propojenost korespondentů a kontaktů. Dudith byl přítelem a korespondentem Hájkovým, Languetovým, Sambucovým atd., kteří se též navzájem znali, tudíž se po příjezdu Sidneových na kontinent stávají očekávaně též jejich přátelskými kontakty. Že se v případě Duditha jednalo o funkční kontakt, dokládá nejen následná korespondence (viz např. Languet výše), ale také fakt, že Dudithovy přízně mohou později využívat i Robert Sidney a Henry Savile.[93]

Dalším neméně důležitým spojníkem Philipa Sidneyho a Duditha je jejich ideová shoda. Za prvé je spojuje protestantské vyznání, ačkoli, jak bylo naznačeno výše, v Dudithově případě je jeho vyznání záležitostí neexplicitní, jakkoliv jsou jeho sympatie k protestantským přátelům zjevné. Se Sidneyem ho nicméně pojí právě i humanistický ideál tolerance napříč vyznáními. Sidney sice neváhal za „protestantskou věc“ jít do reálného boje, na druhou stranu v rovině ideové komunikoval s intelektuály bez ohledu na vyznání (příkladem je třeba i Edmund Kampián nebo Johannes Sambucus). Kromě vyznání je potřeba ještě zmínit společný ideál „činného intelektuála“ s eminentním zájmem o dobové dění a snaha je (pozitivně) ovlivňovat a také propojení teorie a praxe, tj. úsilí ideje aplikovat v praxi. To vše se později stává součástí rovněž Sidneyho poetického projektu.

III. Johannes Sambucus: trnavsko-panonský vídeňský intelektuál

Audito multa, loquitor pauca.

Johannes Sambucus. Emblema XVIII.[94]

Jak bylo zmíněno výše, rok před svou cestou do Polska, tedy roku 1573, navštívil Philip Sidney i Uhry, doprovázen Maxmiliánovým botanikem a přítelem Languetovým a Camerariovým, Charlesem de l' Ecluse,[95] a ve své *Obraně poezie* prokazuje dobrou znalost maďarské poezie.[96] V kontextu dějin literatury by bylo zajímavé prozkoumat Sidneyho kontakt s rodinou Balassiových: Languetův a

Dudithův přítel a korespondent Ján, strýc András a syn Bálint (Valentín),[\[97\]](#) pozdější významný představitel maďarské druhé vlny renesance. Bálint Balassa byl ostatně Sidneyho vrstevníkem, narozeným ve shodném roce (1554). Setkání Sidneyho a pozdějšího maďarského a slovenského básníka je faktograficky možné: v roce 1573, kdy Sidney cestuje do Uher, ukončil již Bálint svá studia v cizině a studuje na vojenské škole v maďarském Egeru. Avšak v této době měl teprve před sebou první milostnou inspiraci i první básnické pokusy. Pokud by Sidney cestoval do Evropy později, bylo by cílené setkání pravděpodobnější a intelektuálně plodnější. [\[98\]](#)

Zaměříme se tak nyní na postavu, která v té době zaujímala přední místo mezi středoevropskými intelektuály, humanistu, který byl v přátelském kontaktu se všemi osobami, které jsou ve středu našeho zájmu (Hájek, Languet, Dudith, Camerarius, Nidbruck): Johanna Sambuca (1531-1584), jehož jméno nalezneme v četných prepisech jako Ján Sambucus, János Zsámboki/y či Samboky a o jehož národnostní příslušnosti se vedou diskuse. Odpověď na obé (pravopis jména i příklon k národnosti) poskytuje možná Sambucus sám, když se nazývá „Sambucus Pannonius Tyrnaviensis“.

Johannes Sambucus[\[99\]](#) se narodil v Trnavě nejspíše 24. června 1531,[\[100\]](#) byl tedy vrstevníkem Dudithovým a Hájkovým.[\[101\]](#) S Dudithem ho nepojil jen obdobný věk, ale i aktivní role, jíž zastává v dobovém politicko-společenském dění, služba habsburským císařům i jistá „národnostní rozkročenost“; v otázce náboženské byl však na rozdíl od Duditha „opatrným katolíkem“, jak jej nazývá Vantuch,[\[102\]](#) a při svém vyznání setrval. To na druhou stranu nebránilo „mezikonfesionálním“ stykům, které tehdy nebyly neobvyklé, např. právě Duditha si velmi vážil a byl s ním v kontaktu. Ostatně nelze nevízt v potaz vliv, který na něj mohl mít Camerarius a možná i Melanchthon. Příznačným dokladem může být spojení Joachima Cameraria a kardinála Sadoleta[\[103\]](#) v *Philosophicae Consolationes et Meditationes in Adversis*, které později Sambucus vydává, a Sadoletův kondolenční list, jenž píše Camerariovi.[\[104\]](#)

Původ Sambucovy rodiny byl diskutován jako slovenský či maďarský, Vantuch nicméně již ve své monografii o Sambucovi z roku 1975 přesvědčuje o národnosti uherské a správném znění jména „Samboky“.[\[105\]](#) Na druhou stranu je oprávněné předpokládat jeho znalost slovanského jazyka s ohledem na zaměření školy v Trnavě i jeho obeznamenost s cizími jazyky.[\[106\]](#) Vezmeme-li nicméně v úvahu jeho studijní cesty a zejména dlouhodobý pobyt ve Vídni, je zřejmé, že jazykový patriotismus pro něj nebyl prioritní. Obyvatele Habsburské monarchie chápe jako „Němce“, Trnavu jako součást „Panonie“, a díky svému výbornému postavení v Trnavě a později ve službách habsburských císařů je schopný urovnávat úspěšně záležitosti či spory mezi jednotlivými stranami.[\[107\]](#) Jak bylo zmíněno, sám sebe většinou označuje „Pannonius“, tj. termínem, jež chápe „lokálně“, nikoli „národnostně“: „Pannonia“ zahrnuje národnosti maďarské i nemaďarské na daném území.[\[108\]](#)

Obdobně jako Philip a Robert Sidney, i Sambucus podniká studijní a badatelské cesty do zahraničí, „cesty na zkušenou“, či jak shrnuje Vantuch, prožívá „vandrovnícké roky“.[\[109\]](#) Jeho „cesty“ však zároveň zahrnují univerzitní studia, jež započíná již roku 1542 v jedenácti letech ve Vídni. Výhradně studiu se věnuje celých jedenáct let do roku 1553, vedle Vídně studuje též na dalších univerzitách v Lipsku, Wittenbergu, Ingolstadt, Štrasburku či Paříži. Později ve svých cestách pokračuje, avšak přitom již v profesi vychovatele,[\[110\]](#) v níž nejvýznamnější čas tráví v Itálii, kde také naplno probouzí svou zálibu ve sběru rukopisů. Za významná jsou považována jeho studia u Melanchthona,[\[111\]](#) jeho intelektuálním mentorem směřujícím jeho studijní úsilí není ovšem nikdo jiný než Joachim Camerarius, přítel Languetův, patřící do námi zkoumaného intelektuálního kruhu.[\[112\]](#)

Sambucus později edituje a komentuje *Philosophicae Consolationes et Meditationes in Adversis*[\[113\]](#) obsahující Camerariovy texty společně se Sadoletovými, které jsou převážně meditací nad pomíjivostí života, jíž je potřeba akceptovat.[\[114\]](#) Zjevná je vzájemná úcta mezi jednotlivými aktéry a opomenut zde není ani Languet.[\[115\]](#) Sambucus zůstává s Camerariem i nadále v kontaktu díky

dopisům (např. Sambucův německy psaný dopis z roku 1562, [116] tedy ještě před začátkem jeho nejúspěšnějšího kariérního období). Přáteli se též s jeho synem, Joachimem Camerariem mladším, s nímž sdílí i medicínské zájmy. Jako doklad lze uvést např. dopis z 9. února 1578, v němž referuje o stavu císařství a „saracénské hrozbě“.[117] Vantuch pak zmiňuje Sambucův dopis mladšímu Camerariovi ze 17. září téhož roku, v němž se posmívá pověřčivým Vídeňanům diskutujícím objevení komety (téže komety, jíž Hájek věnuje svůj spis).[118] Podobně věrný zůstává i akademii ve Štrasburku, s níž ho později pojí také osoby humanistů Jean Lobbeta a Konráda Dasypodia, kteří zde působí a patří mezi přátele a korespondenty Duditha a Langueta.[119] Lobbet si dopisuje též se Sidneyem ve věci studia synů Tadeáše Hájka,[120] studuje zde mladší bratr Philipa Sidneyho Robert při své cestě na kontinent a Sambucův syn odchází v deseti letech studovat rovněž do Štrasburku.[121]

Roku 1564 (tedy po více než dvaceti letech studií a cest!) se Sambucus definitivně vrací do Vídně, kde získává službu u dvora: roku 1557 titul „*familiaris aulae*“ a od roku 1565 dokonce titul dvorního dějepisce a královského rádce s platem 600 zlatých ročně. Loajálně slouží všem habsburským panovníkům: Ferdinandovi I., Maxmiliánovi II. i Rudolfovi II.[122] Jako humanista, který chtěl aktivně působit a vykonávat svou činnost, pravděpodobně jinou než loajální volbu neměl, zřejmě však rezonovala s jeho postojem, který nebyl nikdy radikální, naopak, stěžejní pro něj byla vždy politicky a společensky klidná situace, která umožňovala bádání a cirkulaci myšlenek. Období mezi lety 1565-1570 je také Sambucovým intelektuálně nejplodnějším.

Oficiální Sambucovou funkcí je tedy „historik“, sám se však věnuje spíše lokálním dějinám uherským a turecké hrozbě než obecnému dílu, což mu ostatně jeho nepřátelé vyčítali (např. jeho pozdější nástupce ve funkci Hugo Blotius,[123] nejspíše však jako součást pracovních intrik a pomluv). Jeho knihovna nicméně čítá poměrně málo děl o uherských dějinách, zato obsahuje latinské kroniky polských a českých dějin, včetně české kroniky Václava Hájka z Libočan.[124] Ideální historik je podle něj „jednoduchý, přímý, zřejmý, jistý i prospěšný“.[125] V apelu na „prospěšnost“ (míněno společenskou) by se shodl s Philipem Sidneyem, který později ve své *Obraně básnictví* vymezuje místo poezie v komplexu vědění, a to i ve vztahu k historii. Poezii však staví nad ostatní disciplíny jako původnější: historici si podle něj od poezie vypůjčovali „formu i závažnost“, i funkčnější: zatímco historie přesvědčuje příkladem, poezie dokáže naplnit morální záměr lépe tím, že zobrazuje příklad ctnosti a nenásilně nás vede k dobru.[126]

Podle všeho Sambucovou primární intelektuální vášní bylo sběratelství a ediční činnost, s níž započal ještě před svou dvorskou kariérou; historikem byl více z postu než zaujetí.[127] Byl zapřisáhlým obdivovatelem antiky a Cicerona.[128] Pokud jde o Cicerona, jistě si rozuměl s Languetem, který Sidneyho v dopisech často nabádá, aby využil Ciceronovy dopisy přátelům jako vhodný model pro trénink latinského stylu.[129] Na druhou stranu Languet varuje před neautentickou imitací,[130] ostatně slepé následování osvědčených vzorů a neinvenční čerpání již vyčpělých motivů kritizuje později i Philip Sidney v 15. či 19. sonetu své sbírky *Astrofel a Stella*. [131] Kromě toho, ačkoliv Sidney preferuje pro korespondenci latinu jako univerzální jazyk intelektuálů, poezii psanou v národním jazyce proklamuje – sám píše výše zmíněnou sbírku v angličtině (a je to první anglický počín tohoto druhu) a v *Obraně básnictví* velebí angličtinu jako jazyk „nejlépe vhodný k tomu, aby uctil poezii a byl jí uctíván“.[132] Sambucus proti tomu nebyl zastáncem rozvoje národních literatur. Jak uvádí Vantuch, ačkoli pobýval ve Francii právě v době, kdy vychází manifest Plejády, stýká se spíše s jejich odpůrci, a má za to, že „barbarské řeči“ se latině v eleganci a přesnosti vyrovnat nemohou.[133]

Proslula nicméně zejména Sambucova *Emblemata*, [134] která začal sbírat již při svém pobytu v Itálii a vydává je prvně roku 1564.[135] 38. emblém kupříkladu znázorňuje hada, jenž požívá vlastní ocas, potažmo tráví sebe sama vlastním jedem, a který má být symbolem „nectné ženy“ („*femina improba*“).[136] Ctnostný opak znázorňuje gigantický plod 37. emblému: „ctnost je náročná, ale

nesoucí plody (užitečná)“ („*Virtus difficilis, sed fructuosa.*“).[137] Stále hořící, tedy neuhasitelný oheň zase symbolizuje věčnou lásku („*Amoris ignis perpetuus.*“),[138] v jiném emblému vykreslenou jako „ušlechtilé utrpení“ (též věčné) („*ingenui tormentum*“) s ilustrací hrobky dobrého milovníka.[139] Kresba lva ukazuje, že větší hrozbou než fiktivní zvíře jsou nástrahy ďábla (hněv) a lékem je filosofie („*Irae malagma philosophia.*“).[140] Tehdy oblíbené rčení, že pravda je dcerou času („*Veritas Filia Temporis*“) evokuje 53. emblém zobrazující okřídleného Saturna, boha sklizně a času: „Pravdu nelze pohrbit, čas ji nakonec odhalí.“ („*Veritas tempore revelatur, dissidio obruitur.*“)[141]

Kromě historie a sběratelství mezi Sambucovy domény patřila medicína, zájem shodný s Tadeášem Hájkem z Hájku či Joachimem Camerariem mladším. Mezi jeho vydavatelské počiny patří často právě spisy lékařské, k nimž je veden více profesí a potřebou lékařskou než ediční. Je zjevný např. jeho zájem o choroby, jimž jeho doba často čelí, a to mor a syfilis, neboť o nich shromáždil celkem osmnáct spisů.[142] Zajímavým pramenem je v této souvislosti *Joannis Sambuci Tyrnaviensis Pannonici practica medicina Viennae*, kde nalezneme záznamy o léčbě, platbách či reáliích v době Sambucova vídeňského působení. Zmíněn je zde kupř. i Kašpar Nidbruck, Hájkův a Languetův korespondent.[143] Mezi Sambucovy kontakty v této oblasti lze jmenovat též Georga Purkirchera,[144] který patřil mezi aktivní členy bratislavského intelektuálního kruhu (tehdejší Pressburg) a přátele Languetovy či bratrů Camerariových (synů Joachima Cameraria st.). Purkircher se dále přátelil s Charlesem de l'Écluse, s nímž později Sidney cestuje do Maďarska, dokonce pro něj sbíral rostlinstvo. Dobré vztahy měl i se Sambucovým konkurentem Blotiem, jemuž zprostředkoval sňatek s bratislavskou dámou.[145] Zemřel roku 1577 na mor, což ve svém dopise Sidneymu z 28. listopadu tohoto roku zmiňuje rovněž Languet. Právě zde referuje i o de l'Éclusově zmíněnému odejití z funkce císařského botanika, které má Languet za důsledek císařovy (Maxmiliánovy) „nenávisti k reformované víře“.[146] Purkircher sám také píše Sidneymu o rok dříve, když přijíždí na návštěvu do Vídně, a posílá pozdravy i od ostatních přátel („fellow drinkers“), kteří si na Sidneyho symbolicky připíjejí (mezi nimi jmenuje i Langueta či Blotia); dopis v obdobném duchu píše o dva dny později i Purkircherův společník de l'Écluse.[147]

Vzhledem k tomu, že po odchodu z Paříže následuje Sidney Langueta, který se připojuje k císařskému dvoru ve Vídni, mohou oba pěstovat intelektuální přátelství se Sambucem i jeho intelektuálním kruhem, jehož středobodem je právě Sambucův dům v Singer Strasse.[148] Je pravděpodobné, že právě toto setkání přimělo Sidneyho k pozdější cestě do Uherska po boku Charlese de l'Écluse, které vyústilo v intelektuální přátelství jak s výše uvedeným Clusiem, tak Purkircherem. Sambucův vztah ke Clusiovi se zčásti proměňoval, ale obecně vzato ho lze též nazvat intelektuálním přátelstvím a spoluprací (Sambucus se zajímal i o botaniku či zoologii).[149]

Dobrý vztah pojí Sambuca dokonce i s obchodnickou rodinou Fuggerů z Augsburgu, obzvláště s Jakobem Fuggerem.[150] Mezi Sambucovými rukopisy nalézáme i *Viatori pro tumulo*, elegii za Antonia Fuggera, v níž první písmena jednotlivých řádků postupně vytváří jeho jméno. Jinak nabízí standardní útěchu zdůrazněním ctnosti a (božského) řádu a absence bolesti po smrti.[151]

Navzdory odlišnostem ve vyznání přátelil se Sambucus i s Andreasem Dudithem (jak naznačeno výše) a jejich komunikaci provázela vzájemná úcta. Dudith jej kupříkladu zmiňuje ve svém dopise Camerariovi z 6. června 1569 a hovoří o příslibu společného rozhovoru o matematice a Sambucově skvělé knihovně.[152] Že byla širě Sambucových zájmů enormní, dokládá i pozornost, jíž věnuje matematice: chystá se vydat Euklidův rukopis. Ten později zvažuje svěřit Camerariovi, nakonec se ale objevuje u štrasburského matematika Konráda Dasypodia, jehož jsme již výše zaznamenali. Dasypodius o očekávaném rukopisu hovoří ve svém dopise Dudithovi z 3. prosince roku 1571, a neopomene nazvat Sambuca „naším přítelem“ („amicus noster“). [153]

Cesta tohoto rukopisu do Štrasburku je příznačná. Po roce 1571 se totiž Sambucovo postavení

zhoršuje, je nucen pod cenou prodávat svou knihovnu a sbírku rukopisů[154] a po roce 1578 slábne i jeho editorská činnost. Jedná se o období obtížné i v rovině soukromé: roku 1565 umírá jeho otec, ale jeho majetek dědí Sambucova nevlastní matka, s níž posléze vede patnáct let soudní spor. Umírá předčasně roku 1584, aniž se dočká splátky za prodej knihovny císaři.[155]

Shrneme-li, Philipa Sidneyho pojí se Sambucem několik „komunikačních kanálů“: za prvé jeho nejvýznamnější mentor Languet, po jehož boku pobývá ve Vídni v době Sambucova působení, dále Charles de l'Ecluse a Georg Purkircher, Camerarius mladší či (spíše okrajově) Dudith. V době, kdy Philip Sidney přijíždí na kontinent, je Sambucus ve středu vídeňského intelektuálního dění. Rovněž z pozice císařského historika musel být pro Sidneyho zajímavý, zejména jako stěžejní pramen pro poznání uherských dějin a reálií, v nichž se, jak bylo ukázáno výše, Sidney dobře orientuje.[156] Je pravda, že v přímé Sidneyho korespondenci Sambucovo jméno schází, a v době, kdy na kontinent přijíždí Robert Sidney, není již Sambucus na výsluní své slávy. Jeho význam coby předního středoevropského humanisty a učenice a jeho bohaté intelektuální kontakty z něj nicméně činí jasného kandidáta pro setkání se slibným anglickým šlechticem pod ochranou společného přítele Langueta. Absence přímých stop sice naznačuje, že osobní stopu v Sidneyho životě nezanechal, o té intelektuální nicméně pochybovat nelze. Domnívám se, že z hlediska názorových i náboženských shod byl ale oběma Sidneyům (Philipovi a Robertovi) bližší Andreas Dudith.

Glosa na závěr: k povaze geneze a dalším „stopám“

Na příkladě dvou významných humanistů středoevropské intelektuální scény byla zároveň ukázána povaha raně novověké komunikace, pro níž je příznačné propojení intelektuální a politické sféry. „Poznání cizích zemí a jazyků“, cestování, univerzitní či jiná studia, korespondence jsou příležitostí pro sebevzdělání, kultivaci znalostí, ale jsou i nástrojem společensko-politickým. Angličtí „viatori in continens“ tento fakt dokládají, jak reprezentují Philip a Robert Sidneyovi.

Pokud jde o Philipa Sidneyho, lze s ohledem na prameny, další zdroje a kontext předpokládat, že se setkal s oběma osobnostmi, na něž se tento text zaměřil, tj. Dudithem a Sambucem. Zároveň bylo naznačeno, jakým způsobem tato setkání byla formativní. V případě Duditha předpokládám osobnější kontakt, pokud vezmeme v potaz nejen faktografické zmínky, ale i názorové shody a obecnější kontext. Na tento kontakt později mohli navázat Savioli a Robert Sidney: i to přátelskou kvalitou kontaktu dokazuje. Sambucus pro Philipa Sidneyho znamenal spíše významnou personu tehdejšího dění, jejímž prostřednictvím se dostal do kontaktu s dalšími důležitými postavami intelektuální a politické scény. Názorové i náboženské rozdíly zde též mohly sehrát svou roli. Avšak díky Sambucovi pravděpodobně získává Philip Sidney zájem o uherské dění a seznamuje se s Clusiem a Purkircherem, později podnikne i cestu do Uher. S ohledem na rozsah studie a stávající stav (archivního) bádání nebylo možné věnovat se zatím podrobněji dalším potenciálním středoevropským kontaktům zmíněným výše, popř. cestě Roberta Sidneyho: tento prostor zůstává pro budoucí „mapování“.

Na závěr ještě důležitá poznámka ke genezi poetiky Philipa Sidneyho. Je zjevné (a ani sekundární literatura se tím netají), že Sidneyho evropská cesta měla v tomto smyslu formativní význam pro jeho koncept poezie jakožto prostředku morálně a společensky prospěšného. Jak ovšem ukazuje povaha a charakter Sidneyho středoevropských kontaktů i jejich vzájemné komunikace, Sidneyho aspirace v této době nebyly literární, ale politické. Ostatně puritánské hodnocení literatury nebylo nijak kladné: i proto Sidney potřebuje jasně vymezit společenský prospěch poezie v souladu s pěstováním morálky a akcentací aktivity proti prosté kontemplaci.

Jakkoliv tedy měly kontinentální zkušenosti zásadní vliv na formování jeho poetického konceptu, pro Sidneyho se nejednalo o „vědomou přípravu na básnické povolání“: naopak, připravoval se na povolání politické a byl zřejmě v tomto smyslu (i v důsledku budovaných aspirací jeho rodiny a přátel, včetně Langueta) vysoce ambiciózní. Až pozdější nezdár v této oblasti, resp. nenaplnění

těchto ambicí vedou Sidneyho k básnictví, které však není jeho „profesí“, nýbrž přídomkem renesančního činného intelektuála, jenž i poezii používá (nikoli ovšem zneužívá!) k politickému účelu.

Bibliografie

Prameny:

- „Catalogus epistolarum Andreae Dudithii manuscriptarum in Bibliotheca Rehdigeriana nunc ad aedem Sanctae Elisabethae Vratislaviae, [Boroszló, Wroctaw] descriptus Halae Saxonum [Halle] per Georgium Hrabowszky 1788.“ Zdroj: Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, Quart. Lat. 763. [DUDITH, Andreas]: *Andreas Dudithius Epistulae*. Pars II. Akadémiai Kiadó 1995.
- [DUDITH, Andreas]: *Originalum Documentorum, et Actorum Synchronorum. Andreae Duditch. 1562-1569*. Zdroj: Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, Fol. Lat. 1444.
- Epistolae ad Casparum de Nidbruck*. [Roeulcz, Petrus de \[VerfasserIn\]](#) Zdroj: Österreichische Nationalbibliothek, Vídeň, 9737i.
- KUIN, Roger (ed.): *The Correspondence of Sir Philip Sidney. Volume I, II*. Oxford: Oxford University Press 2012.
- Philosophicae Consolationes in Adversis*. D. Iochimo Camerario Sambucus S. ... Kal. Febr. 1574. Vienna et museolo nostro et amicorum. Francofurti: apud Andream Wechelum 1577. Zdroj: Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, App.H. 467.
- Queen Elizabeth and some foreigners*. London: John Lane The Bodley Head Ltd. 1928.
- Report on the Manuscripts of Lord de L'Isle & Dudley*. Preserved at Penshurst Place. Volume I-VI. London 1925-1966.
- [SAMBUCUS, Johannes]: *Emblemata*. Zsámboky János - Iunius, Hadrianus. Antverpiae: apud Christophorum Plantinum 1565. Zdroj: Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, Ant. 7101
- [SAMBUCUS, Johannes]: *Joannis Sambuci Tyrnaviensis Pannonici practica medicina Vienna*. Zdroj: Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, Fol. Lat. 1713.
- Sambucus J. Camerarius Joachim. Zdroj: Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, 2 db. fol. 2, 1900/38, 1901/11.
- [SAMBUCUS, Johannes]: Sambucus János „Viatori pro tumulo etc.“ 1 db - 1 fol. *LEVELESTÁR*
- SAMBUCUS, Johannes CAMERIUS, Joachim-hoz 1574-1578. Zdroj: Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť.
- SIDNEY, Philip: *Astrofel a Stella*. Přel. A. Bejblík a Gustav Francl. Praha: Odeon 1987.
- Sir Philip Sidney *The Major Works*. Ed. Katherine Duncan-Jones. Oxford: Oxford University Press 2008.
- SIDNEY, Robert: *The Poems of Robert Sidney*. Ed. P. J. Croft. Oxford: Oxford University Press 1984.

Sekundární zdroje:

- ALMÁSI, Gábor: *The Uses of Humanism. Johannes Sambucus (1531-1584), Andreas Dudith (1533-1589), and the Republic of Letters in East Central Europe*. Brill 2009.
- BERRY, Edward. Hubert Languet and the 'Making of Philip Sidney'. In: *Studies in Philology*, roč. 85, 1988, č. 3. URL: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=3&sid=9fc7a32d-5bda-4e92-9a01-9ee18354e7cc%40sessionmgr103&hid=102&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl> : 305-320 (cit. 2016-06-28)
- BETTERIDGE, Thomas: *Borders and Travellers in Early Modern Europe*. Ashgate Publishing 2007.
- BRENNAN, Michael G. - HANNY, Margaret P. - LAMB, Mary Ellen (eds.): *The Ashgate Research Companion to The Sidneys, 1500-1700. Volume 1: Lives*. Ashgate 2015.
- DUNCAN-JONES, Katherine: *Sir Philip Sidney. Courtier Poet*. New Haven and London: Yale University Press 1991.
- GÁL, István: Sir Philip Sidney's Guidebook to Hungary. In: *Angol Filológiai Tanulmányok /*

Hungarian Studies in English, roč. 4, 1969, s. 53-64.

GÖMORI, George: *The Polish Swan Triumphant. Essays on Polish and Comparative Literature from Kochanowski to Norwid*. Cambridge Scholars Publishing 2013.

HUTCHINSON, Robert: *Elizabeth's Spy Master. Francis Walsingham and the Secret War that Saved England*. Weidenfeld and Nicolson 2006.

JANKOVICS, József – MONOK, István (eds.): *Dudith András Könyvtára. Részleges Rekonstrukció / András Dudith's Library. A partial reconstruction*. Szeged, SCRIPTUM KFT. 1993.

OSBORN, James M.: *Young Philip Sidney 1572-1577*. New Haven and London: Yale University Press 1972.

SAHEB, Jan: Moravská epizoda v životě humanisty Ondřeje Dudiče z Hořehovice (1533–1589). In: *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd*, roč. 31, 2017, č. 2, s. 3-11.

SCHULTHEISZ, Emil – TARDY, Lajos: English–Hungarian medical relations in the XVI–XVII century. In: *Communicationes de Historia Artis Medicinae*, č. 6, 1972, s. 97–112.

SUMMERS, Claude J. – PEBWORTH, Ted-Larry (eds.): *Literary Circles and Cultural Communities in Renaissance England*. University of Missouri Press Columbia and London 2000.

SZCZUCKI, Lech: Solitudo Moraviana. (Andrzej Dudycz w Paskovie, 1577-1579). In: *Odrodzenie i reformacja w Polsce*, 36, 1992, s. 103-131.

VANTUCH, Anton: *Ján Sambucus, Život a dielo renesančného učenca*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie vied 1975.

VANTUCH, Anton – HOLOTÍK, L. (eds.): *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15.-16. storočí*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1967.

Internetové zdroje:

<http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/pecs0.htm#50760> (cit. 2019-08-06)

<https://www.hrady.cz/index.php?OID=2329&fbclid=IwAR2V00gSpknVjxC5E6Crj8jcN0fPiD9vpM8ICY0YEscj4Y36EaIMLMME9y8> (cit. 2019-08-06)

<https://www.emblems.arts.gla.ac.uk/french/books.php?id=FSAb> (cit. 2019-08-17)

Doplňující zdroje:

A Discourse of Life and Death by Philippe de Mornay. In: Hannay, Margaret – Kinnamon, Noel. J. – Brennan, Michael, G. (eds.) *Selected Works of Mary Sidney Herbert Countess of Pembroke*. Tempe: Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies 2005, s. 112-129.

Kastnerová, Martina. Evropská cesta a výpověď dopisů: formování Sidneyho intelektuální osobnosti. In: *Svět literatury*, roč. 27, 2017, č. 56, s. 87-104.

Kastnerová, Martina. *Poezie jako vyprávění příběhů. Intelektuální kruh Philipa Sidneyho*. Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, ed. Hermés XIV, 2018.

Kastnerová, Martina. *Profesionalizace literární kultury. Alžbětinská poetika jako součást komplexu renesančního vědění*. Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, ed. Hermés XII, 2016.

Lábaj, Ivan. Imitatio Ciceroniana podľa Jána Sambuca. In: Buzássyová, Ludmila – Juríková, Erika – Grusková, Jana (eds.): *Ideológia v premenách času v pamiatkach gréckej a latinskej tradície*. Bratislava: Univerzita Komenského 2018, s. 229-239.

Okál, Miloslav. *Život a dielo bratislavského humanistu Juraja Purkirchera*. BiografŠt <1984>, 11, s. 7-43.

Smolka, Josef. Hájkův přítel a korespondent Andreas Dudith (1533-1589). In: *Tadeáš Hájek z Hájku. K 400. výročí úmrtí*. Praha: Společnost pro dějiny vědy a techniky 2000, s. 125-168.

Viskolcz, Noémi. The Fate of Johannes Sambucus' Library. In: *HStud*, roč. 30, 2016, č. 2, s. 155-166.

Visser, Arnoud S. Q. *Johannes Sambucus and the learned image. The use of the emblem in Late-Renaissance Humanism*. Leiden-Boston: Brill 2005.

P o z n á m k y

- [1] Studie vznikla v souvislosti s řešením projektu SGS-2019-006 „Geneze poetického konceptu Philipa a Roberta Sidneyho v kontextu renesanční intelektuální a korespondenční sítě“. Část věnovaná Johannu Sambucovi byla prezentována na *Sixteenth Century Society & Conference - 50th Anniversary Meeting*, St. Louis, Missouri, USA, 17.-20. 10. 2019. Stěžejní část studie vznikla díky realizované stáži v Széchényiho národní knihovně v Budapešti v červnu 2019, této instituci a jejím zaměstnancům patří rovněž mé poděkování. Děkuji také recenzentům za cenné připomínky.
- [2] Sambucus 1565, s. 43.
- [3] Summers - Peabworth 2000, s. 1.
- [4] Summers - Peabworth 2000, s. 1-2.
- [5] Srov. např. klíčový spis alžbětinské poetiky *Obrana básnictví* Philipa Sidneyho (In Sidney 2008). Podrobněji k tomu také Kastnerová 2016.
- [6] Srov. Berry 1988, Hutchinson 2006.
- [7] Srov. Kuin 2012, s. xi, popř. Kastnerová 2018, s. 18-19.
- [8] Dudith 1995, 287, s. 394.
- [9] The Defence of Poesy. In: Sidney 2008, s. 231.
- [10] The Defence of Poesy. In: Sidney 2008, s. 212.
- [11] The Defence of Poesy. In: Sidney 2008, s. 231.
- [12] Duncan-Jones 1991, s. 65. Viz také Schultheisz - Tardy 1972, s. 8.
- [13] Kuin 2012, s. xlii.
- [14] Hubert Languet Sidneymu, 28. 11. 1577. In Kuin 2012, s. 797. Ke Clusiovi ještě více později.
- [15] Kuin 2012, s. xlii.
- [16] Charles de l'Ecluse Sidneymu, 28. 5. 1576. In Kuin 2012, s. 680-681. V tomto dopise je zmíněn též Hubert Languet a Tadeáš Hájek. S Hájkem je spojuje i zájem o botaniku, byť jeho motivace je dána spíše jeho pozicí lékaře. Hájek je v tomto kontextu konečně také autorem pojednání o pivě (v digitalizované podobě k dispozici např. v Národní knihovně ČR či ÖNB ve Vídni), v němž srovnává i s pivem anglickým (!).
- [17] Gál 1969, s. 53.
- [18] Kuin 2012, s. 334.
- [19] Srov. Kuin 2012, s. xi, Berry 1988, s. 305, Gál 1969, s. 53, k Walsinghamově síti Hutchinson 2006. K pobytu Philipa Sidneyho na kontinentu viz Kuin. *The Sidneys and the Continent: The Tudor Period*. In: Brennan - Hannay - Lamb 2015, s. 206-212.
- [20] Kuin 2012, xliv. Hájek byl i Dudithovým přítelem a korespondentem: Dudith mu napsal několik dopisů z Krakova v letech 1572-1573. Srov. Dudith 1995.
- [21] Toto téma již zpracováno např. zde: Kastnerová 2018, Kastnerová 2017.
- [22] Srov. Kuin. *The Sidneys and the Continent: The Tudor Period*. In: Brennan - Hannay - Lamb 2015, s. 208.
- [23] Srov. Kuin 2012, s. xxxvii.
- [24] Vantuch 1975, III. kap., s. 53.
- [25] Dopis Hájka Nidbruckovi: *Epistolae ad Casparum de Nidbruck*, ONB 9737i.
- [26] Srov. Kuin 2012, s. xlix.
- [27] Srov. Dudith 1995, s. 322.
- [28] Hájek kupř. Dudithovi dedikoval svůj známý astronomický spis o kometě *Nova Cassiopeiae*. (Kuin 2012, 356).
- [29] Languet napsal Dudithovi několik dopisů z Vídne r. 1573 (Dudith 1995).
- [30] Kuin 2012, s. 334. Srov. Dudith 1995.
- [31] Srov. Kuin 2012, xli. Příznačné proto, že ho v této době spojuje se Sidneyovými i náboženské vyznání.
- [32] Na téže akademii působí i Jean Lobbet, přítel Langueta a Hájka a také zprostředkovatel podpory Sidneyových pro studia Hájkových synů na Christ Church. (Srov. Kuin 2012.) Viz též výše.
- [33] Dudith 1995, 272, s. 322. Dudithovi a Sambucovi budou věnovány následné části.

- [34] Srov. Betteridge 2007, s. 73-86.
- [35] Dudith 1995, 254, s. 185, Gömori 2013, s. 51-52.
- [36] Dudith 1995, 254, s. 185, 340, s. 509.
- [37] Srov. Kuin 2012, s. lvii.
- [38] V dobovém soupisu Dudithovy knihovny a korespondence ve Vratislavi je zmíněn např. dopis z r. 1580. (Catalogus epistolarum Andreae Dudithii manuscriptarum in Bibliotheca Rehdigeriana nunc ad aedem Sanctae Elisabethae Vratislaviae 1788, s. 4.) K tomu více později.
- [39] Report on the Manuscripts of Lord de L'Isle & Dudley 1925-1966. Volume Two, s. 95. S ohledem na pojednávané téma je pro nás významné setkání právě s „Maďary“.
- [40] Např. Sir William Browne, zástupce guvernéra Flushing, informuje Roberta ve svém dopise z 19. července 1605 o konfliktu mezi skupinkou českých šlechticů a jezuity, který se odehrál u císařského dvora ve Vídni. (Report on the Manuscripts of Lord de L'Isle & Dudley 1925-1966. Vol. Three, s. 183.) V tomto i dalších případech jsou zjevné sympatie, které chovají k protestantským přátelům, konečně i v dopise z roku 1610 je Browne nazývá „**našimi** Čechy“. (Report on the Manuscripts of Lord de L'Isle & Dudley 1925-1966. Vol. Four, s. 238).
- [41] Více v bibliografii v závěru.
- [42] Dudith 1995, s. 322.
- [43] Wolfgang Zündelin (1539-1600) byl známým humanistou a politickým pozorovatelem, se Sidneyho mentorem Languetem sdílel síť kontaktů i nábožensko-politické přesvědčení, v době Sidneyho cesty na kontinent sídlil v Benátkách (Kuin 2012, s. lxiv).
- [44] Wolfgang Zündelin Philipu Sidneymu, Benátky, 5. 11. 1574. „Maxima rursus laetitia me perfudisti. Quod te conualuisse subiecisti, atque ita conualuisse, vt pristino restitutus robori ac vigori peregre etiam proficisci, et in Poloniam vsque te transferre nihil vereasis. Id tibi iter ex animi tui sententia successisse, teque saluum et incolumem Viennam redijsse, breui non minori gaudio ex litteris tuis me intellecturum spero.“ (Kuin 2012, s. 329.)
- [45] Srov. Kuin 2012, s. 334.
- [46] Osborn 1972, s. 245.
- [47] Gömori 2013, s. 54. Viz také Kuin. The Sidneys and the Continent: The Tudor Period. In: Brennan - Hannay - Lamb 2015, s. 208.
- [48] Osborn 1972, s. 246. Je s podivem, že podstoupil tak náročnou a dlouhou cestu pro relativně krátký pobyt. To může naznačovat Sidneyho eminentní zájem o polskou společnost a konkrétní osobnosti. Mohl také očekávat, že bude přímým svědkem politických změn (tehdejší okolnosti volby nového polského krále).
- [49] Srov. Jankovics - Monok 1993, s. 7.
- [50] <http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/pecs0.htm#50760> (cit. 2019-08-06)
- [51] Originalum Documentorum, et Actorum Synchronorum. Andreae Dudith. 1562-1569. Připojen je zde i dokument podepsaný jeho matkou Magdalenou Dudith. Obrázek 1
- [52] Jankovics - Monok 1993, s. 7.
- [53] Srov. např. dopis, který píše Dudith Theodoru de Bèze 23. 6. 1569 již ze svého krakovského působení. Dudith 1995, 241, s. 113.
- [54] 1573. Dudith 1995, 339, s. 505-508, 349, s. 541-544, 376, s. 612-614.
- [55] Srov. vzájemná korespondence Dudith 1995, např. 341, s. 514 a také Kuin 2012, s. xli.
- [56] Kuin 2012, s. xli. K přátelskému vztahu Hájka a Duditha více zde: Smolka 2000, s. 125-168. Dudith Hájka ve svých dopisech nazývá „nejdražším přítelem“. (Dudith 1995, 313, s. 445.)
- [57] Dudith 1995, 275, s. 331-332, 287, s. 394-395, 313, s. 444-445.
- [58] Dudith 1995, např. Dudithův dopis z Krakova 1. 6. 1569, 240, s. 111.
- [59] Např. dopis Dasypodia Dudithovi poslaný ze Štrasburku 3. 12. 1571, Dudith 1995, 272, s. 322.
- [60] Srov. Dudith 1995, 288, s. 369. Korespondence s Vratislavem z Pernštejna vyplývá z komunikace ohledně Habsburky podporované kandidatury na polského krále.
- [61] Dudith 1995, 340, s. 508-509.
- [62] Dudith 1995. Dopisy Hájek-Dudith zmíněné výše.

[63] Převážná část pozůstalosti se dostala do Vídně, nikoli však v úplnosti. K rekonstrukci Dudithovy knihovny: Jankovics – Monok 1993.

[64] Saheb 2017, s. 4.

[65] Srov. Kuin 2012, xli. Otevřeně se k protestantismu ale nepřihlásil (srov. Saheb 2017, s. 4).

[66] István Báthori (1533-1586)

[67] Saheb 2017, s. 4.

[68] Srov. Gömöri 2013, s. 54-55, Kuin 2012, s. 334.

[69] Saheb 2017, s. 4.

[70] Szczucki 1992, s. 103.

[71] Szczucki 1992, s. 104.

Zámek Paskov:

<https://www.hrady.cz/index.php?OID=2329&fbclid=IwAR2V00gSpknVjxC5E6Crj8jcN0fPiD9vpM8ICY0YEscj4Y36EaIMLMME9y8> (cit. 2019-08-06)

[72] Páni z Kunovic patřili mezi moravské rody protestantského vyznání ve zlínském kraji.

[73] Karel st. ze Žerotína platil za světského vůdce Jednoty bratrské na Moravě.

[74] Szczucki 1992, s. 104. Korespondence s Vratislavem z Pernštejna je zachována – viz výše.

[75] Szczucki 1992, s. 105.

[76] Saheb 2017, s. 6.

[77] Saheb 2017, s. 6-7.

[78] Např. mírnější postup v případě vymáhání dlužných berní. (Saheb 2017, s. 9.)

[79] Szczucki 1992, s. 110.

[80] K Dudithově moravskému pobytu v Paskově viz Szczucki 1992, s. 103-130, Saheb 2017, s. 3-11.

[81] Srov. Dudithova korespondence in Dudith 1995 a Catalogus epistolarum Andreae Dudithii manuscriptarum in Bibliotheca Rehdigeriana nunc ad aedem Sanctae Elisabethae Vratislaviae.

[82] Saheb 2017, s. 10.

[83] Catalogus epistolarum Andreae Dudithii manuscriptarum in Bibliotheca Rehdigeriana nunc ad aedem Sanctae Elisabethae Vratislaviae. Obrázek 2

[84] Není bez zajímavosti, že Báthory umírá téhož roku, kdy neočekávaně zemře v brzkém věku i Philip Sidney. Zajímavé srovnání Sidneyho a Báthoryho viz Gömöri 2013, s. 55-56.

[85] Srov. Almási 2009, s. 311.

[86] Viz výše: Zündelin in Kuin 2012, s. 334. Srov. také Osborn 1972, s. 245-246.

[87] Konzultovat bylo potřeba situaci kolem volby polského krále.

[88] Hubert Languet Philipu Sidneymu, Praha 18. září 1575, s. 520. „Heri eum salutavi tantum, postea cum eo colloquar: nam mihi significavit se id expetere.“

[89] V úvodu druhé části bylo zmíněno např. jeho vyjádření o maďarské poezii v Sidneyho *Obraně básnictví* (In Sidney 2008, s. 231).

[90] 8, Sidney 1987, s. 14. Přel. A. Bejblík. „Forced by a tedious proof, that Turkish hardened heart / Is no fit mark to pierce with his fine pointed dart.“ (Astrophil and Stella. In: Sidney 2008, s. 155-156.)

[91] 30, Sidney 1987, s. 36. Přel. A. Bejblík. „Whether the Turkish new moon minded be / To fill his horns this year on Christian coast; / How Pole's right king means, without leave of host, To warm with ill-made fire cold Muscovy; / If French can yet three parts in one agree; / What now the Dutch in their full diets boast; How Holland hearts, now so good towns be lost, / Trust in the pleasing shade of Orange tree; How Ulster likes of that some golden bit / Wherewith my father once made it half tame; If in the Scottish court be welt'ring yet; / These questions busy wits to me do frame. / I, cumbered with good manners, answer do, / But know not how, for still I think of you.“ (Astrophil and Stella. In: Sidney 2008, s. 164-165.)

[92] Z hlediska historického vztahu Sidneyů k Habsburkům to není příliš překvapivé, již Sidneyho otec Henry Sidney a zejména matka Mary (Dudley) Sidney jako blízká přítelkyně královny Alžběty mohli působit ve prospěch dlouho vyjednávaného habsburského sňatku, jak dokládá např. korespondence barona Breunera s císařem Ferdinandem. (Např. 8. a 18. září 1559, 22. října 1559.)

In: Queen Elizabeth and some foreigners 1928, s. 123-125, s. 152-153.)

[93] Srov. zmíněný soupis Dudithovy korespondence ve Vratislavi. *Catalogus epistolarum Andreae Dudithii manuscriptarum in Bibliotheca Rehdigeriana nunc ad aedem Sanctae Elisabethae Vratislaviae*.

[94] *Sambucus* 1565, s. 24.

[95] Kuin 2012, s. xlii a korespondence Sidney, Languet, de l'Ecluse zmíněná výše. Též Gál 1969, s. 53.

[96] *The Defence of Poesy*. In: Sidney 2008, s. 231.

[97] Viz výše II. část. Srov. Betteridge 2007, s. 73-86.

[98] Např. Kuin zmiňuje, že se mohli setkat (Kuin. *The Sidneys and the Continent: The Tudor Period*. In: Brennan – Hannay – Lamb 2015, s. 207), nemám to však za pravděpodobné ze dvou důvodů. Za prvé Sidney v průběhu své evropské cesty spoléhal na kontakty získané skrze Langueta, povětšinou se tak jednalo o osoby o generaci starší – tato setkání byla součástí jeho intelektuálního praktického vzdělávání. Bálint byl oproti tomu ve stejném věku. Pravděpodobnější je tak setkání s Bálintovým otcem Jánem, který patřil mezi Languetovy či Dudithovy korespondenty. Za druhé pak budoucí maďarský básník zatím své básnické kroky nepodnikl a věnoval se studiu na vojenské škole. Společný zájem – poezie – tak u obou byl zatím ve stádiu geneze.

[99] Obrázek 3. Sambucův portrét s jeho psem v druhém vydání jeho *Emblemat*. Již v prvním vydání je jeden z emblémů věnován jeho psu Bombovi, jakožto příklad oddanosti. (Srov. Visser 2005, s. xxiii.)

[100] Jméno údajně získal po Janu Křtiteli, jehož svátek se v den jeho narození slavil. (Vantuch 1967, s. 302.)

[101] Dudith byl o dva roky mladší, Hájek o šest let starší.

[102] Vantuch – Holotík 1967, s. 310.

[103] Jacopo nebo Iacobo Sadoletto (1477-1547) byl římskokatolický kardinál a protireformátor, básník a obdivovatel antiky.

[104] Srov. Vantuch – Holotík 1967, s. 310. Na druhou stranu ve svém dopise Sambucovi má Sadolet Dudithovo rozhodnutí oženit se za „hloupost a neopatrnost“. (Tamtéž.)

[105] Srov. Vantuch 1975, s. 22-27 (zde zmiňuje i návrhy na slovenský původ rodiny), popř. Vantuch 1967, s. 304-306.

[106] Prohlašoval o sobě, že zná jedenáct řečí (!). (Vantuch 1967, s. 304).

[107] Srov. Vantuch – Holotík 1967, s. 302, 305.

[108] Vantuch zmiňuje Sambucovu řeč o Rudolfu II. z roku 1572 v Bratislavě, v níž oslovuje posluchače jako „Pannonii“ a k maďarské povaze je kritický (Vantuch – Holotík 1967, s. 306).

[109] Vantuch 1975, s. 47 (popř. celá III. kap.).

[110] Jedním z jeho významných svěřenců byl Juraj Bóna, synovec Mikuláše Oláha, uherského humanistického vzdělance a ostrihomského arcibiskupa, jehož jméno je též spojeno s Trnavou.

[111] Podle Vantucha však přeceňovaná: srov. Vantuch 1975, s. 55. Protestantské ideje nenalezly pravděpodobně

u Sambuca úrodnou půdu, ačkoliv se nebránil intelektuálním stykům s protestanty, což je důležitý předpoklad, pokud zvažujeme spojení s Languetem a Sidneyovými.

[112] Srov. Vantuch 1975, s. 53.

[113] *Philosophicae Consolationes et Meditationes in Adversis* 1572. Obrázek 4

[114] V této souvislosti nelze nesrovnávat se známou *Rozpravou o životě a smrti* (*Excellent discours de la vie et de la mort*) Philippa de Mornaye, již později do angličtiny překládá mladší sestra Philipa Sidneyho Mary Sidney Herbert, hraběnka z Pembroke. (*A Discourse of Life and Death by Philippe de Mornay*. In: Hannay, Margaret – Kinnamon, Noel. J. – Brennan, Michael, G. (eds.). *Selected Works of Mary Sidney Herbert Countess of Pembroke*. Tempe: Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies 2005, s. 112-129.)

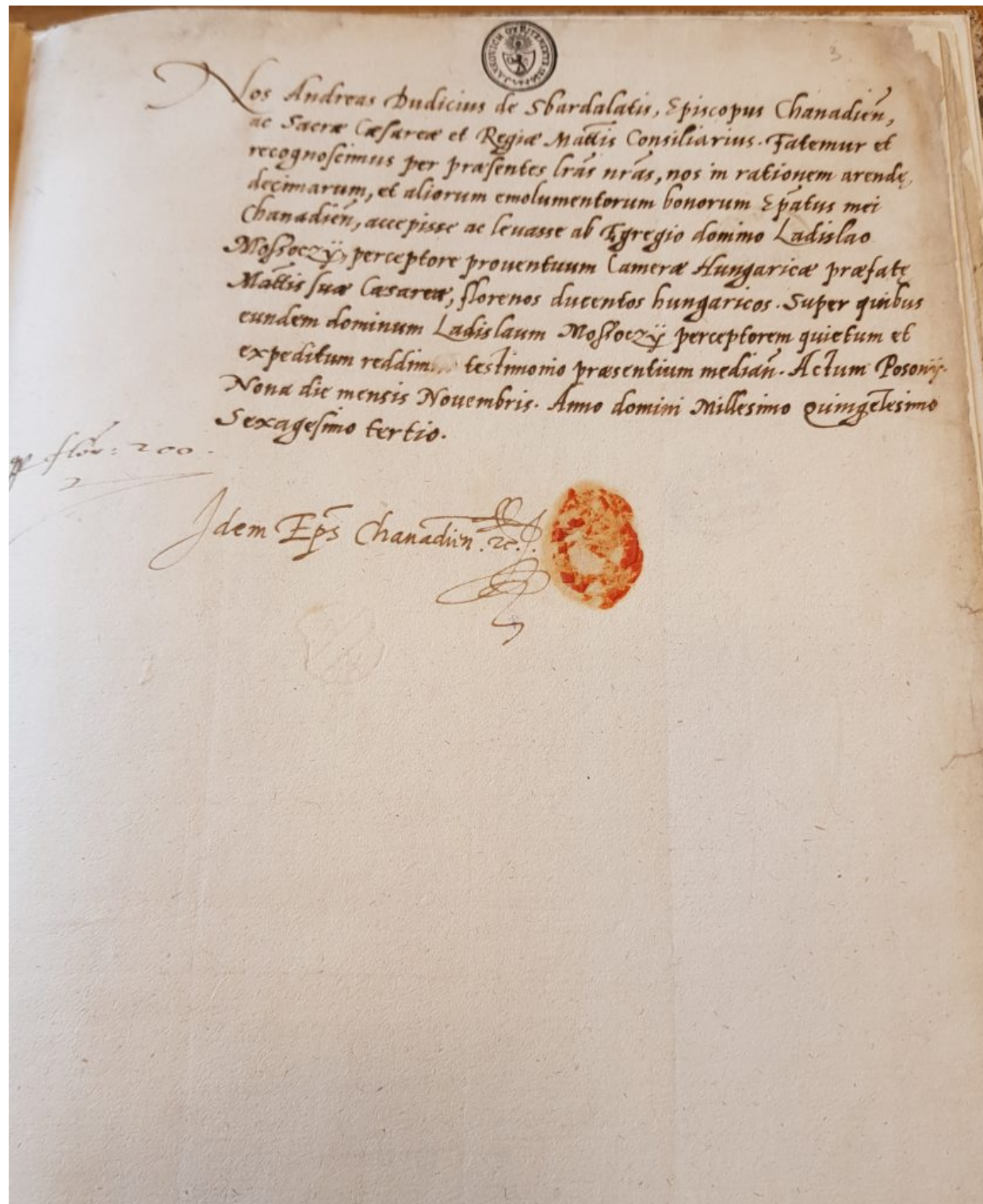
[115] *Philosophicae Consolationes et Meditationes* 1572. Languet: 126.

[116] *Sambucus* J. Camerarius Joachim, 1900/38, 1901/11.

- [117] Sambucus J. Camerarius Joachim, 1900/38, 1901/11. Obrázek 5
- [118] Vantuch 1975, s. 207. Původ dopisu ale neuvádí, odkazuje jen na předchozí dopis Cratovi z 31. srpna téhož roku, z nějž cituje podle Gulyás, č. 2190, Bibliotheca Ioannis Sambuci, Budapest 1941.
- [119] Srov. např. Dudith 1995, s. 322.
- [120] Zmíněno již výše. Konkrétní dopisy: 6. 4. 1575, s. 421, 7. 4. 1575, s. 424-5, 25. 7. 1575, s. 490, 22. 11. 1575, s. 571, 31. 5. 1575, s. 438, 15. 5. 1576, s. 678. In Kuin 2012.
- [121] Vantuch – Holotík 1967, s. 313.
- [122] Vantuch – Holotík 1967, s. 306-307
- [123] Hugo Blotius (1533-1608), původem holandský vzdělanec, který se po Sambucovi stává vrchním knihovníkem Maxmiliána II.
- [124] Vantuch 1967, s. 311.
- [125] „simplex, planus, certus, tutus, utilis...” (Cit. podle Vantuch 1967, s. 311.)
- [126] Srov. Sidney 2008, s. 221-226 (i v dalších pasážích Obrany).
- [127] Srov. Vantuch 1975, s. 156-157.
- [128] Ke vztahu Sambuca k ciceronskému vzoru srov. Lábaj 2018, s. 229-239.
- [129] Hubert Languet Sidneymu, 1. 1. 1574, Kuin 2012, s. 77. Explicitní odkaz na Cicerona např. také 28. 11. 1577, s. 791. Tamtéž.
- [130] Týž dopis, s. 78. Dopis pochází z doby, kdy Sidney cestuje na kontinentě.
- [131] Sidney 1987, s. 21 a 26. (Sidney 2008, s. 158 a 201).
- [132] Sidney 2008, s. 249. „Most fit to honour poesy, and to be honoured by poesy.”
- [133] Vantuch – Holotík 1967, s. 309.
- [134] Oblíbený žánr tehdejších učenců pojící ilustraci s poučením z klasické moudrosti formou citátů, přísloví, mytologie atp.
- [135] Vantuch 1975, s. 45. Elektronická reprodukce zde: <https://www.emblems.arts.gla.ac.uk/french/books.php?id=FSAb> (cit. 2019-08-17)
- Rukopis: OSK Budapešť, Ant. 7101. Dále citováno z rukopisu.
- [136] Emblema XXXVIII. Sambucus 1565, s. 44. Obrázek 6
- [137] Emblema XXXVII. Sambucus 1565, s. 43. Obrázek 7
- [138] Emblema XL. Sambucus 1565, s. 46. Obrázek 8
- [139] Emblema XLIX. Sambucus 1565, s. 55. Obrázek 9
- [140] Emblema XLVI. Sambucus 1565, s. 52. Obrázek 1
- [141] Emblema LIII. Sambucus 1565, s. 59. Ostatně na téže přísloví naráží Robert Sidney ve svém 35. sonetu (Sidney, 1984, s. 267). Obrázek 11
- [142] Deset speciálně o moru, osm o syfilidě. (Vantuch 1975, s. 199.)
- [143] Joannis Sambuci Tyrnaviensis Pannonici practica medicina Viennae. Nidbruck: 26. Obrázek 12
- [144] K Purkircherovi též viz Okál 1984.
- [145] Kuin 2012, s. lv-lvi. Schultheisz – Tardy 1972, s. 9.
- [146] Kuin 2012, s. 797. Clusia nazývá „naším přítelem“. Ve stejném dopise je zmíněn i český šlechtic Michal Slavata, baron z Chlumu a Košumberku, od nějž pro Sidneyho Languet vymáhal dlužnou částku.
- [147] Cit. podle Osborn 1972, s. 436-437.
- [148] Schultheisz – Tardy 1972, s. 8.
- [149] Srov. Vantuch 1975, s. 206.
- [150] Jacob/Jakob Fugger von der Lilie (1459-1525)
- [151] Sambucus János „Viator pro tumulo etc.” Obrázek 13
- [152] Dudith 1995, 240, s. 111.
- [153] Dudith 1995, 272, s. 322.
- [154] K osudu Sambucovy knihovny, z níž většina zůstává ve Vídni, viz Viskolcz 2017.
- [155] Vantuch – Holotík 1967, s. 308-309.
- [156] K přímému kontaktu Sidneyho a Sambuca srov. též Gálovo zhodnocení předchozího opomíjení Sambucova vlivu (Gál 1969, s. 62.)

PhDr. Martina Kastnerová, Ph.D.
Katedra filozofie FF ZČU v Plzni
Sedláčkova 19
306 14 Plzeň
e-mail: kastnerm@kfi.zcu.cz

Obrazová příloha

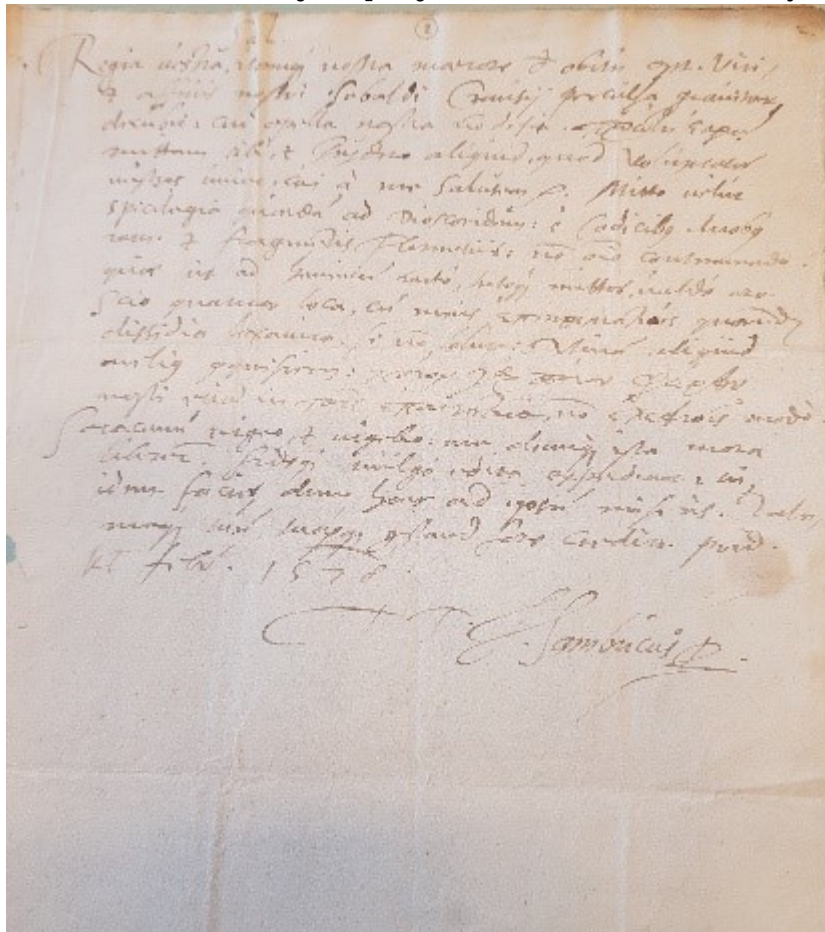
1. Originalum Documentorum, et Actorum Synchronorum. Andreae Duditch. 1562-1569

Thad. 1580
 Expectabas, unde responsum ad litteras... Vrat. 2 Mart. 1580
 Pet. 1580
 Expectabas, unde responsum ad litteras tuas expediebam... Vrat. 12 Mart. 1580
 Quae mihi amice carissime tibi me amice... Vrat. 15 Apr. 1580
 Quae & plane accurate epistola tua... Vrat. 4 Apr. 1580
 Quae noster casa comotus fueris gratum... Vrat. 25 Apr. 1580
 Epistolam tuam & quaestiones perlibentes... Vrat. 15 Jun. 80
 Mitti tibi Apologiam nostram p. nugarum... Vrat. 19 Jul. 1580
 Cum in eadem urbe veneremur & non... Vrat. 4 Aug. 1580
 Fieri primum reddidit fateri annotat... 14 Sept. 1580
 Ad amicum atq. elegantem epistolam... 4 Oct. 1580
 Invitus facis mihi Manavi sed necessariis ult. c. pr. 1581.
 Thad. 1581
 Reddidit mihi binas litteras tuas mens gen. 3 Aug. 1580
 Anima adverti te graviter offensum esse, quib. Vrat. 21 Aug. 1580
 Nos quoq. Dei beneficio tandem liberati sumus. Vrat. 20 Nov. 80
 Scripsi nuper Wittichio noster ex Dania... Vrat. 8 Oct. 1580
 Pergrata sunt mihi epistola tua cum Diagravate. 14 Oct. 1580.
 Nichil te in posterum hac epistola De Savil. scribere 1580.
 Reddidit mihi litteras & contentarios tuos De camera. 16 Jan. 1581.
 Expecto quid conflictaveris de tuo eleganti comment. 29 Jan. 1581.
 Fateri acceptis litteris tuis, Jacobi Manavi Doct. Vrat. 4 Febr. 81.
 Cum maxime huiusmodi epistola tua respondere... Vr. 26 Febr. 81.
 Nescis, quo fato & tunc ad me, & me ad te... 21 Febr. 1581.
 Wittichius nobiscum est, & videtur omnia... 23 Mart. 1581.
 Nondum vides, quid causa sit quod de typogr. ult. Apr. 81.
 mihi non ita duplicet editio Camera. Vrat. 13 Jun. 1581
 Allatum est huc pa. ad heros suos... 8 Jan. 1582. 1582
 Jam diu de te nihil audio. putabam equidem Bresl. 29 Jan. 1582
 Confido vos jam Domum salvas pervenisse... Apr. 1582
 Te tantopere occupatum esse in facienda... 19 Mart. 1582
 Audivimus & deploramus etiam publicam 10 Aug. 82
 Ressem te effugisse valde laetor & Deum... 6. Nov. 1582
 Dum litteras tuas expecto, quib. te plerumq. 1583.
 Acceperam equidem litteras Pragenses tua 12 Sep. 1583
 Dolet te se, mel vero expectatione falsa Bresl. 14 Dec. 1583

2. Catalogus epistolarum Andreae Dudithii manuscriptarum in Bibliotheca Rehdigeriana nunc ad aedem Sanctae Elisabethae Vratislaviae

3. Portrét Sambuca a jeho psa jménem Bombo v druhém vydání Emblemata

4. Sambucus J. Camerarius Joachim ml., 1900/38, 1901/11

Philosophica
Consolationes,
ET
MEDITATIONES
IN ADVERSIS:
Jacobo Sadoleto,

et
Ioachimo Camerario Pabepergensi,
Autoribus.

Accessere & eiusdem argumenti IOANNIS SAMB-
ERTI, Medici & Historici Cæsarei: & Ioachimi, Ioach:
E. Camerarij: Epistolæ, & carmina.

Omnia nunc primùm in lucem edita, nequæ
antebac vîsiam excusa.

FRANCOFVRTI.
Apud Andream Wechelum.
M. D. LXXVII.

87408
4

5. Philosophicae Consolationes et Meditationes 1572

Femina improba.

*Cum ruit in venerē, blanditur Echidna marito,
Mox satura insertum præscidit ore caput.
Improba palpatur, tentigine seruida coniunx;
Continuò letum poscit anhela viri.*

Malo

6. Emblema XXXVIII. Sambucus 1565

Virtus difficilis, sed fructuosa.

*Ad clariss. Hieronymum Tennerum, Regis
Daniae Cancellarium.*

*Pomum insigne geris Cybeles, dura cute opertū,
In torulis dulces cui stabulant nuclei.
Ardua vallatur duris sapientia scrupis;
Dulcibus est eadem fructibus illa scatet.*

Femina

7. Emblema XXXVII. Sambucus 1565

EMBLEMA XL.

Amoris ignis perpetuus.

*Hinc tadam ut suus ignis edat teretem, vide
 Illinc ut rapido male liquitur à rogo.
 Visa tabet amans miser igne puellula:
 Absens tabifico haud minus ulcere carpitur.*

Lin.

8. Emblema XL. Sambucus 1565

EMBLEMA XLIX.

55

Amoris ingenui tormentum.

*En ut igneum facis corusca lumen
Insilit culex proteruus, ac necat se.
Haud secus suos Amans misellus igneis
Persequens, crucem inuenit, suum que finis.*

D 4

Vxo-

9. Emblema XLIX. Sambucus 1565

EMBLEMA XLVI.

52

Irae malagma philosophia.

*Getulus Leo non sic aliud, quam metuit
Tadam flammiumam, qua rabies sana cadit.
Sicut trux animus vel facibus luciferis
Caestis sophia, aut supplicij terriculis.*

Hinc

10. Emblema XLVI. Sambucus 1565

Veritas tempore revelatur, dissidio obruitur.

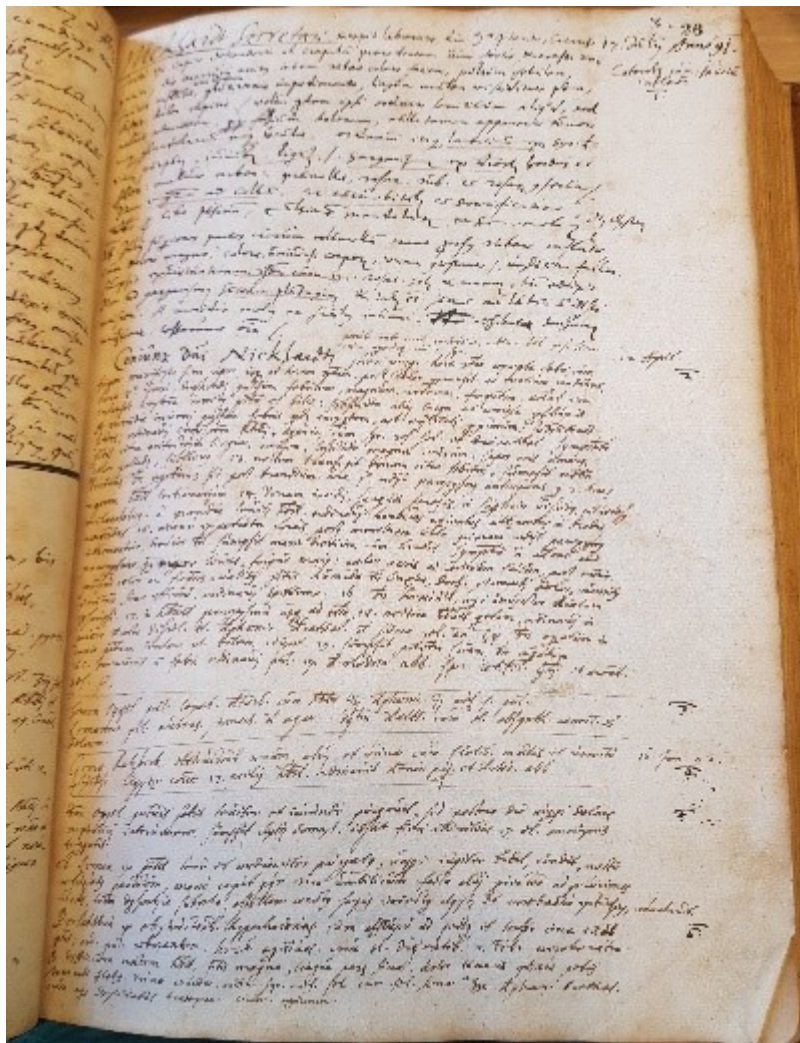
*Quid penniger Saturne in auras virginem nu-
dam rapis?*

*Quid feminarum cœtus aggesta obruit terra
scrobem?*

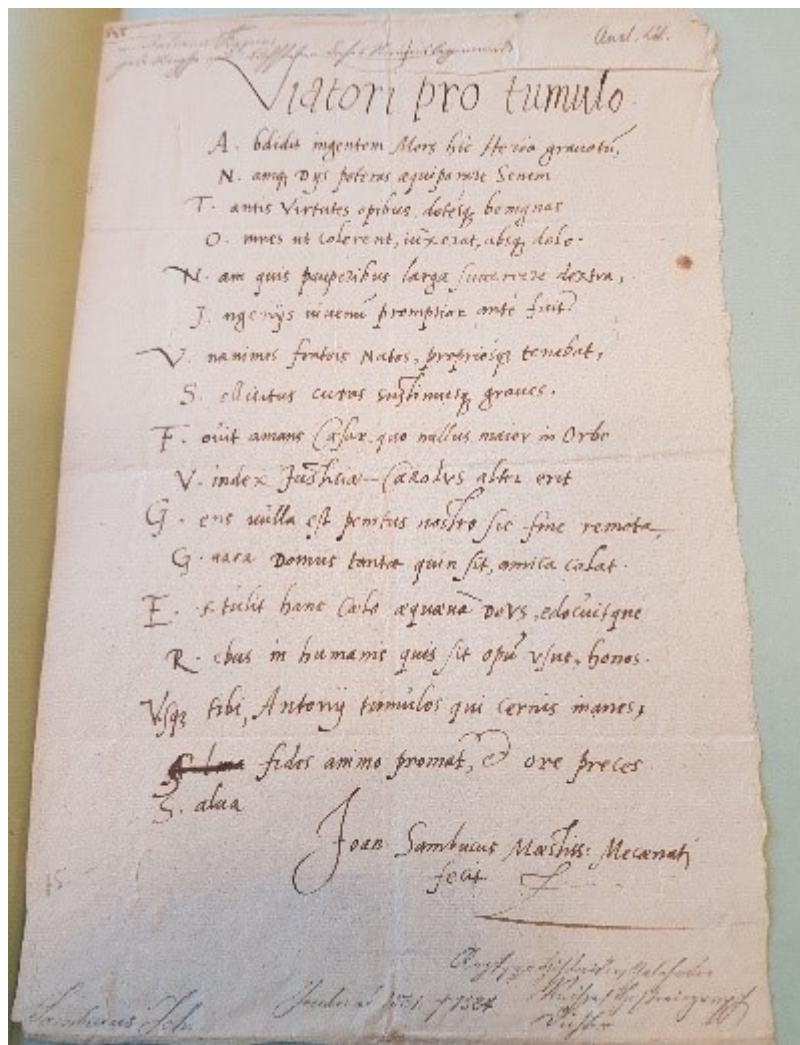
*Specu emicãtem veritatẽ, temporis natã, triplex
Obruere pestis apparat; Lis, Inuidia, Calumnia.*

Discor-

11. Emblema LIII. Sambucus 1565

12. Joannis Sambuci Tyrnaviensis Pannonici practica medicina Viennae

13. Sambucus János „Viatori pro tumulo etc.”

Seznam obrázků:

1. Originalum Documentorum, et Actorum Synchronorum. Andreae Duditch. 1562-1569
2. Catalogus epistolarum Andreae Dudithii manuscriptarum in Bibliotheca Rehdigeriana nunc ad aedem Sanctae Elisabethae Vratislaviae
3. Portrét Sambuca a jeho psa jménem Bombo v druhém vydání Emblemat
4. Sambucus J. Camerarius Joachim ml., 1900/38, 1901/11
5. Philosophicae Consolationes et Meditationes 1572
6. Emblema XXXVIII. Sambucus 1565
7. Emblema XXXVII. Sambucus 1565
8. Emblema XL. Sambucus 1565
9. Emblema XLIX. Sambucus 1565
10. Emblema XLVI. Sambucus 1565
11. Emblema LIII. Sambucus 1565
12. Joannis Sambuci Tyrnaviensis Pannonici practica medicina Viennae
13. Sambucus János „Viatori pro tumulo etc.”

Zdroj:

Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, Department of Manuscripts and Early Modern Books (výzkum MK, červen 2019)

Zdroj obr. 3:

https://en.wikipedia.org/wiki/J%C3%A1nos_Zs%C3%A1mboky, cit. 2019-11-24